

*Кафедра органічної хімії Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна*

МЕДИЧНА ХІМІЯ

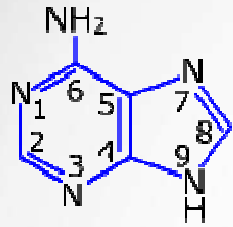
НУКЛЕЇНОВІ КИСЛОТИ ЯК МІШЕНІ ДЛЯ
БІОЛОГІЧНО АКТИВНИХ РЕЧОВИН

Д.х.н., проф. В.В. Ліпсон

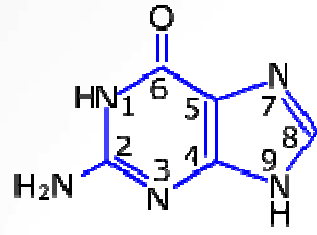

Харків - 2020

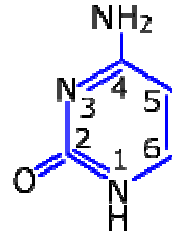
БУДОВА НУКЛЕЇНОВИХ КИСЛОТ

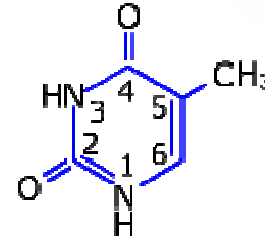
аденін

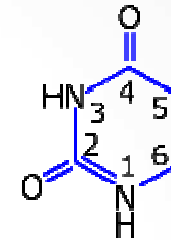
гуанін

цитозин

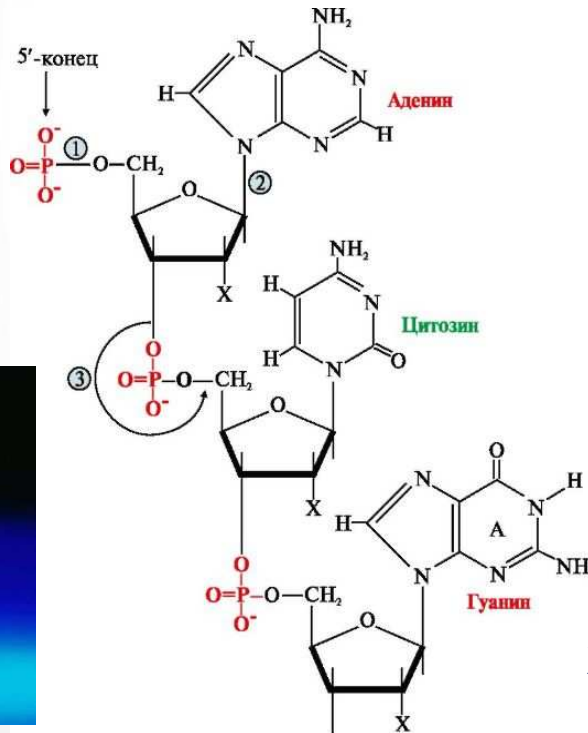
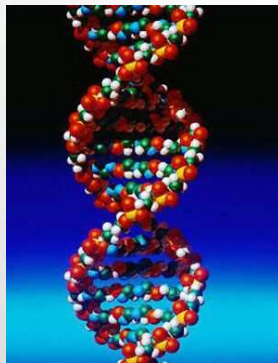

тимін

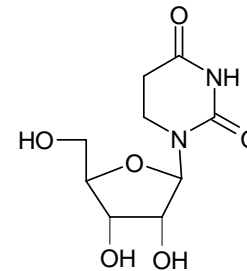

урацил

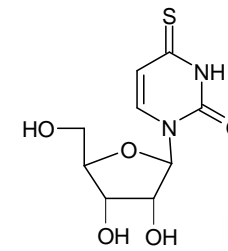
Первинна структура НК

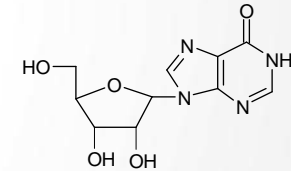
Міnorні нуклеозиди

дигідроуридин

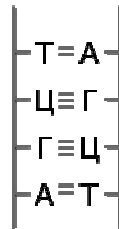
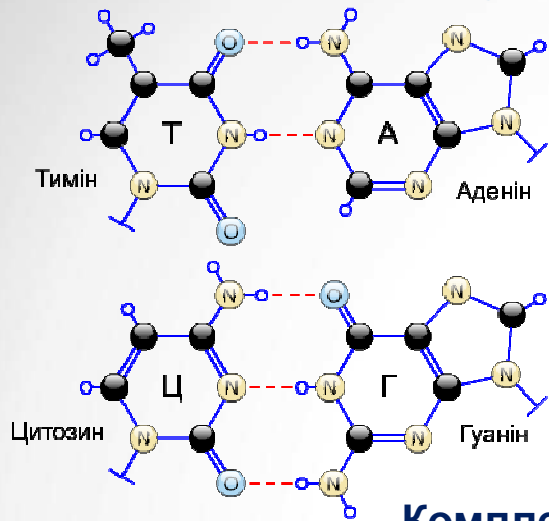
4-тіоуридин

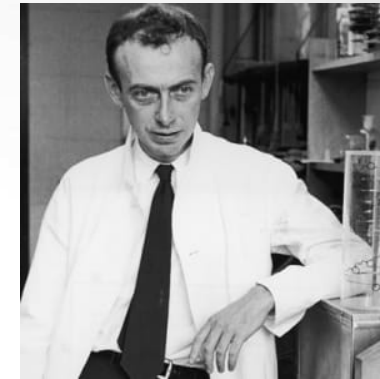
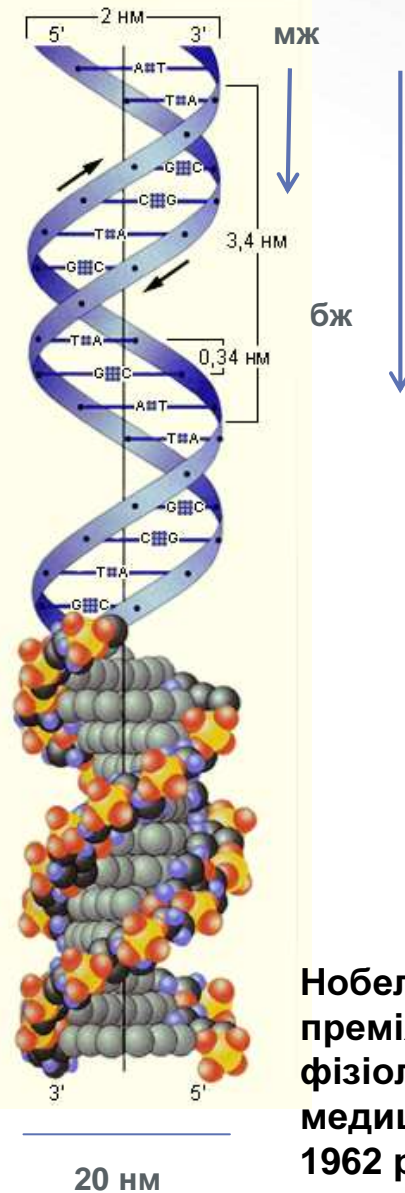
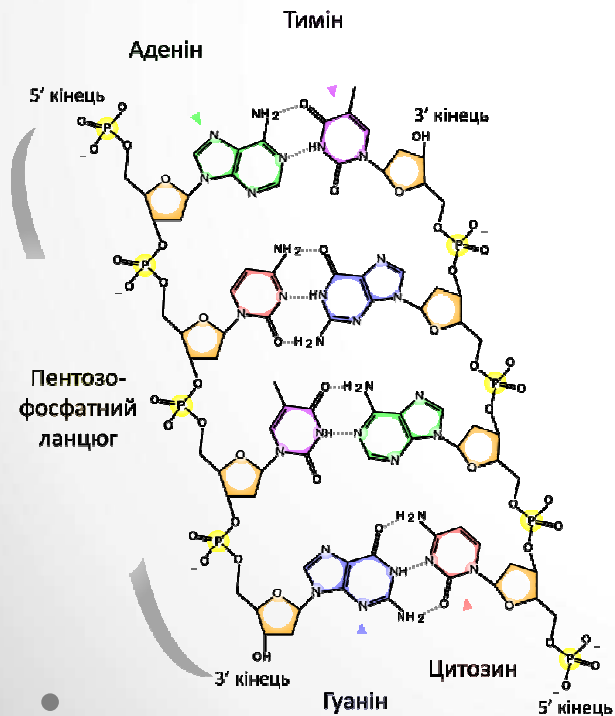
інозин

X = H у ДНК; X = OH у РНК;
 1 – фосфоестерний зв'язок; 2 – N-глікозидний зв'язок; 3 – фосфодіестерний зв'язок

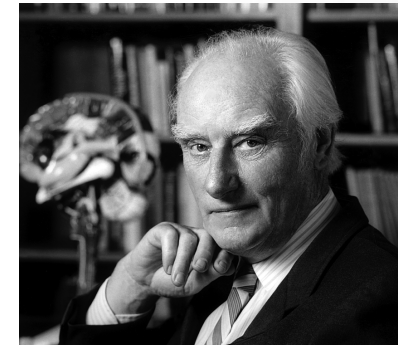
Будова ДНК

Комплементарність

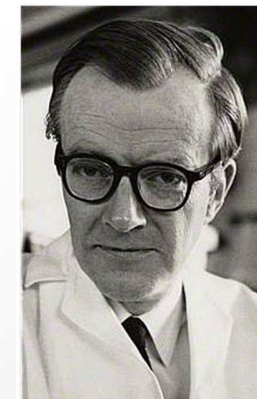

Джеймс Д. Вотсон (1928)

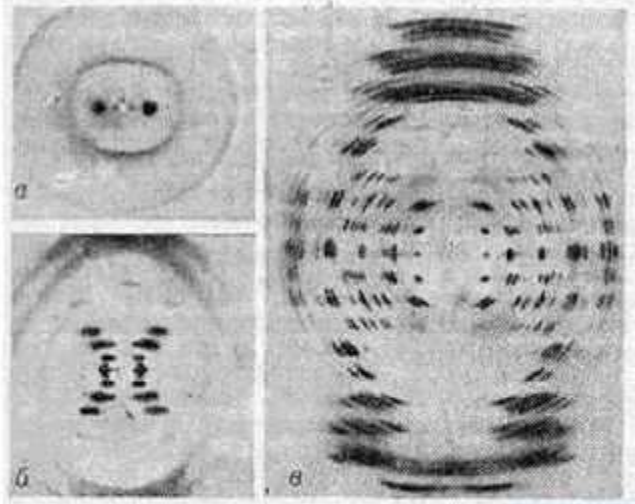
Ф. Крик (1916-2004)

Нобелівська премія з фізіології і медицини 1962 р.

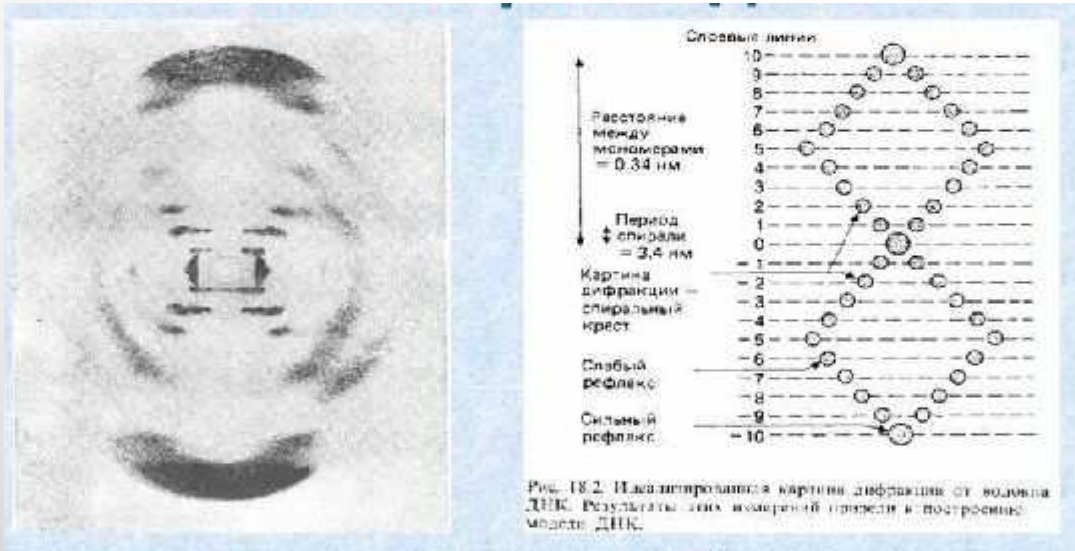

М. Х. Ф. Вілкінс (1916-2004)

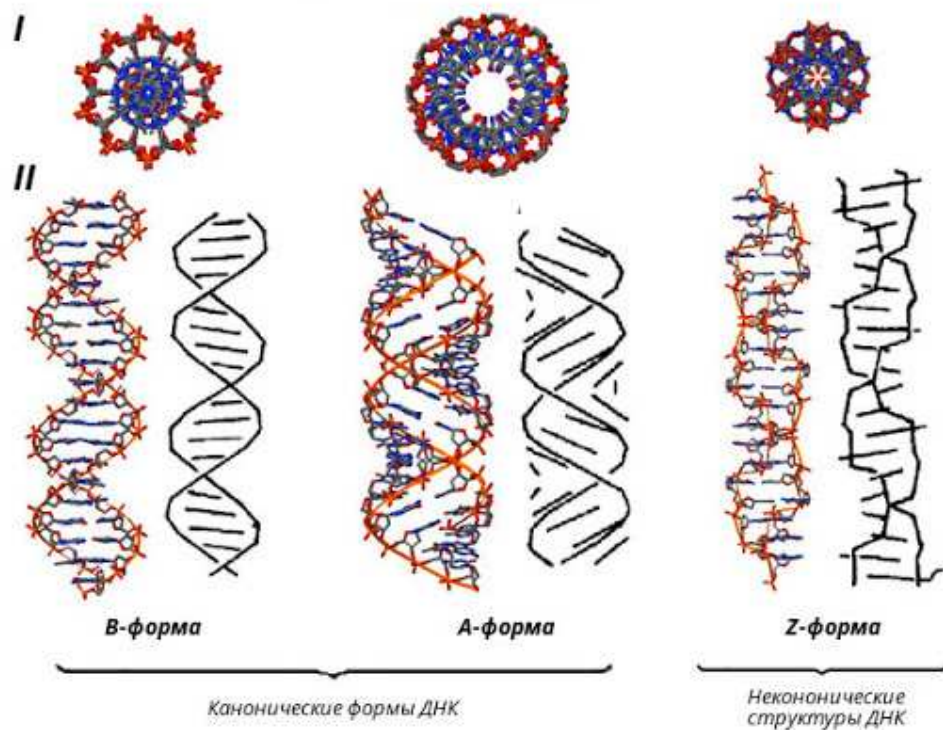
Розшифровка структури ДНК

**Знаменита світлина № 51,
яку одержала Р. Френклін**

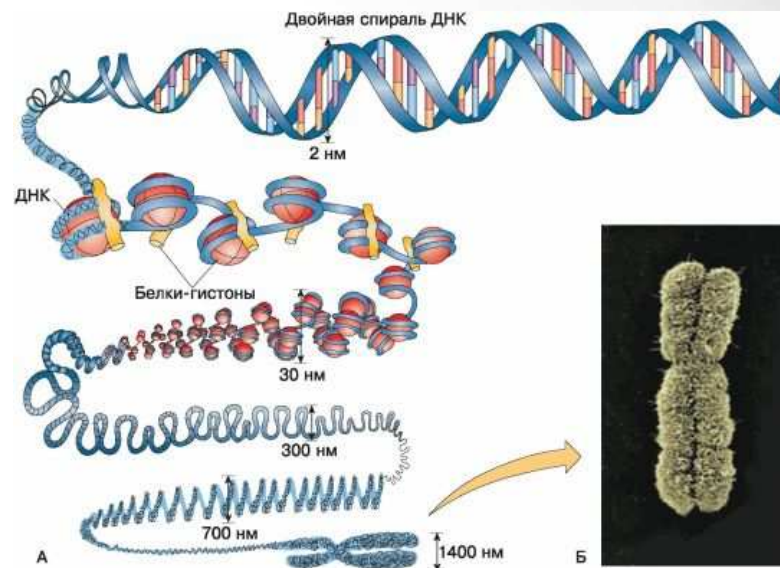
Формы спирали ДНК

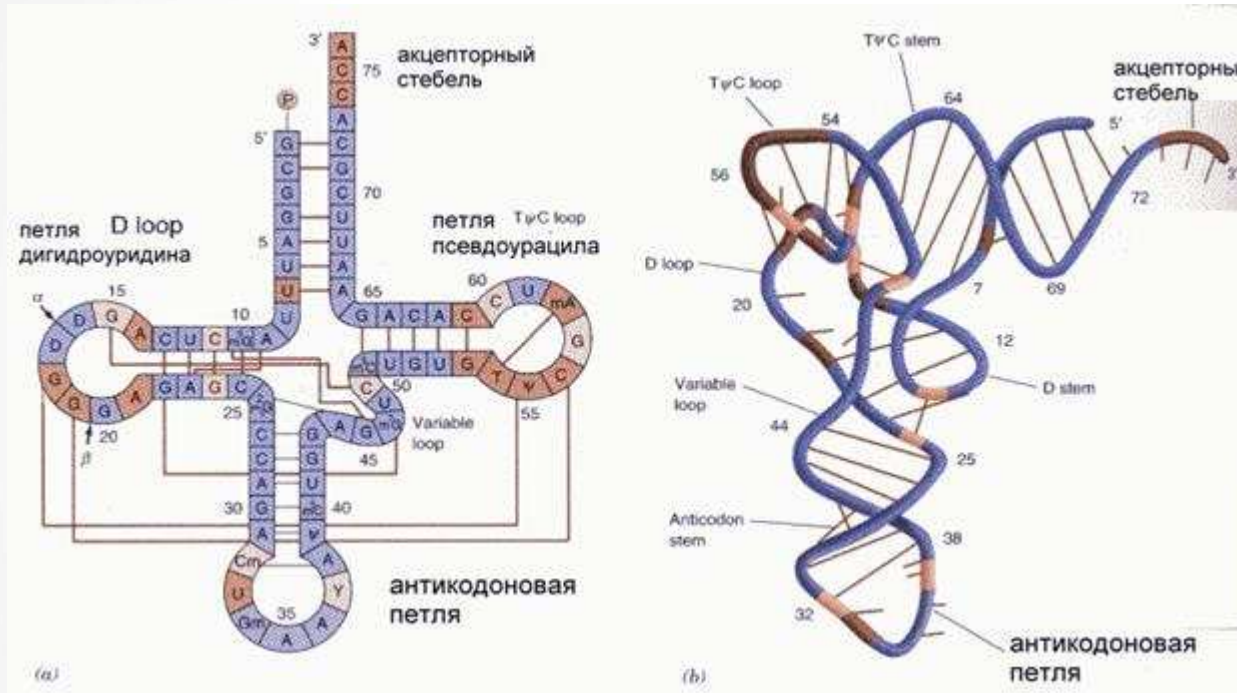
Рис. 4. Формы организации двухцепочечной ДНК.

I - вид с торца, II - вид сбоку, черно-белая спираль - упрощенная схема

Упаковка ДНК

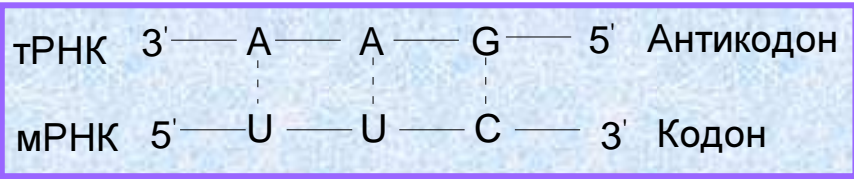

Структура фенілаланінової тРНК дріжджів

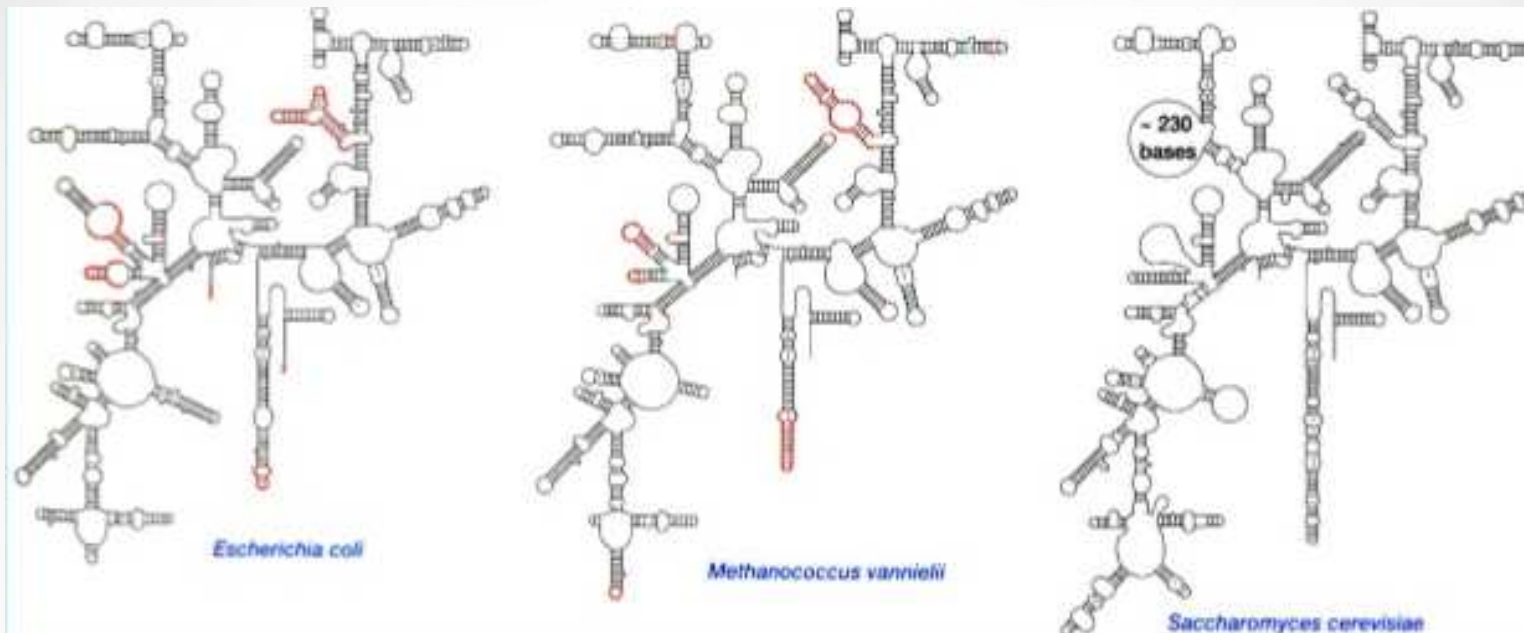

Вторинна структура тРНК

Третинна структура тРНК

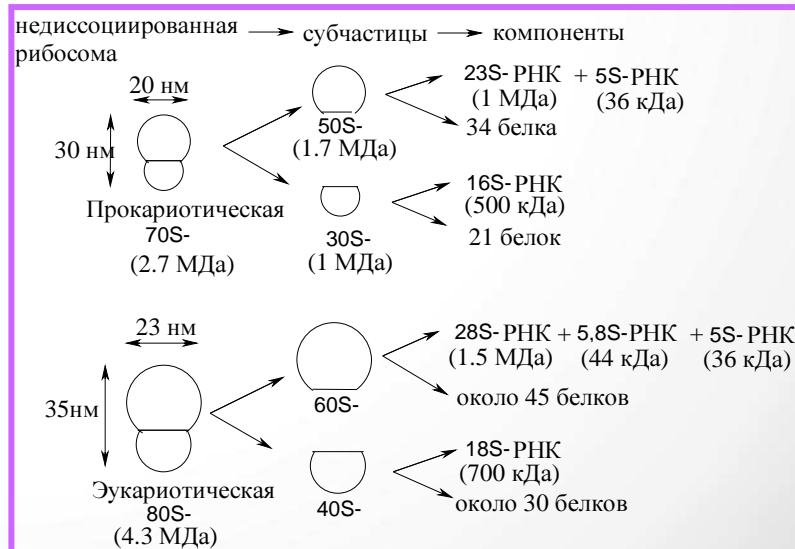
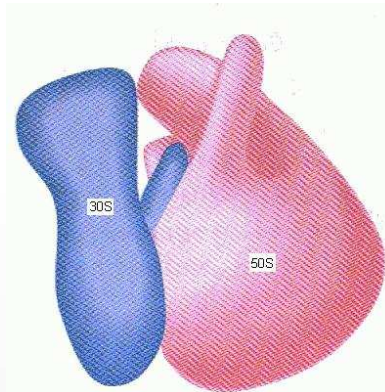

БУДОВА рРНК

Найбільша з усіх РНК - 2-3 тисячі нуклеотидів

Структура рибосом

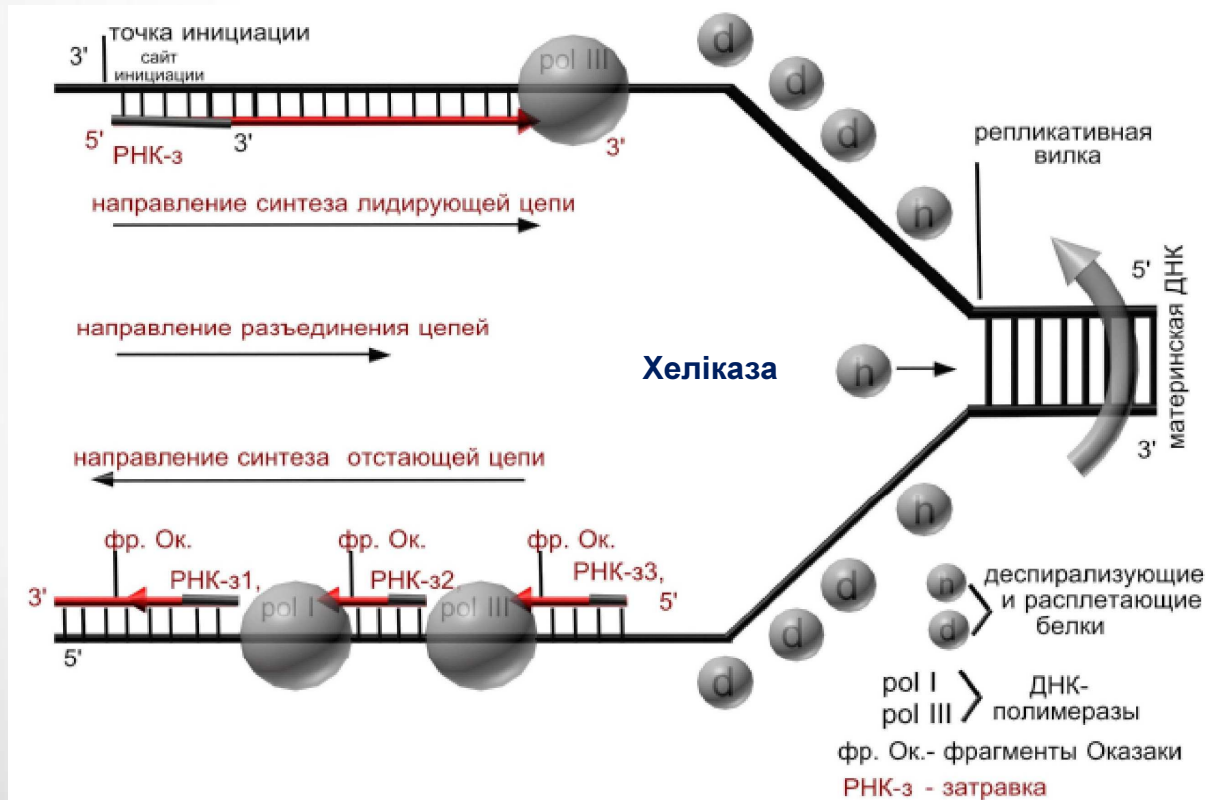
БІОСИНТЕЗ НК ТА БІЛКІВ

Реплікація
Транскрипція
Трансляція

Ініціація
Елонгація
Термінація

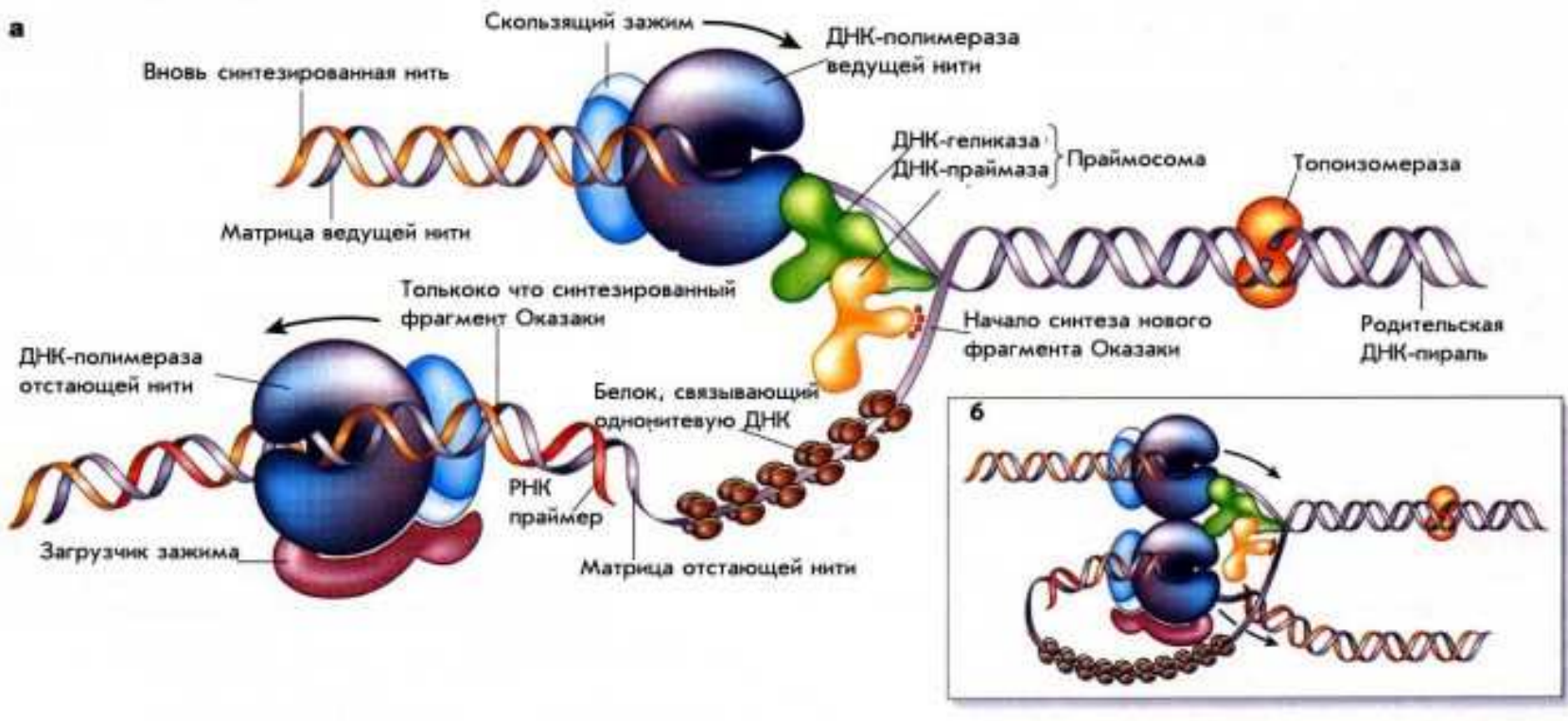
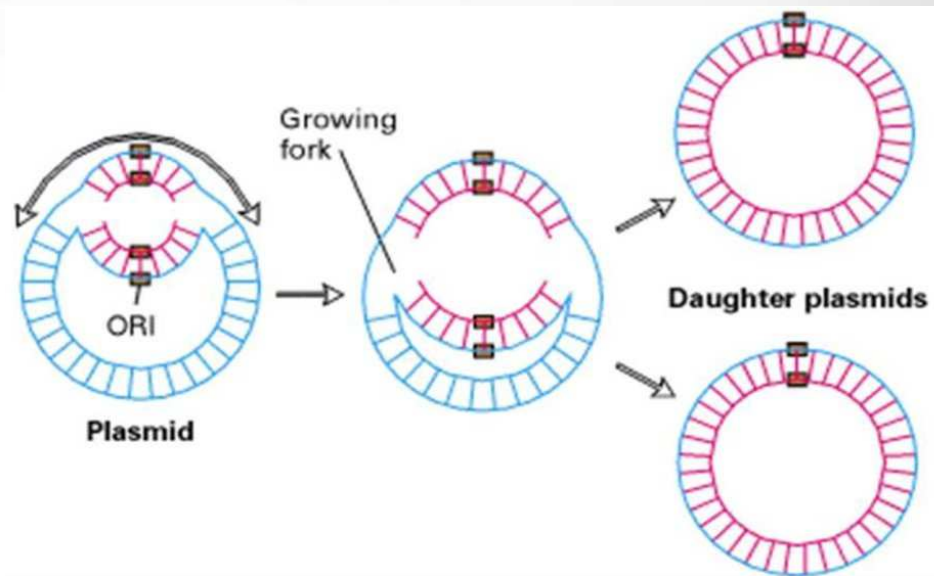

Матричний синтез ДНК - реплікація

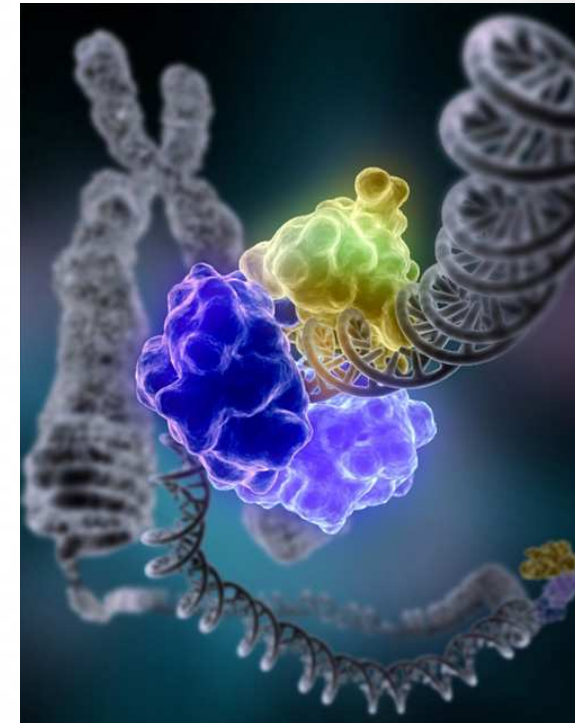
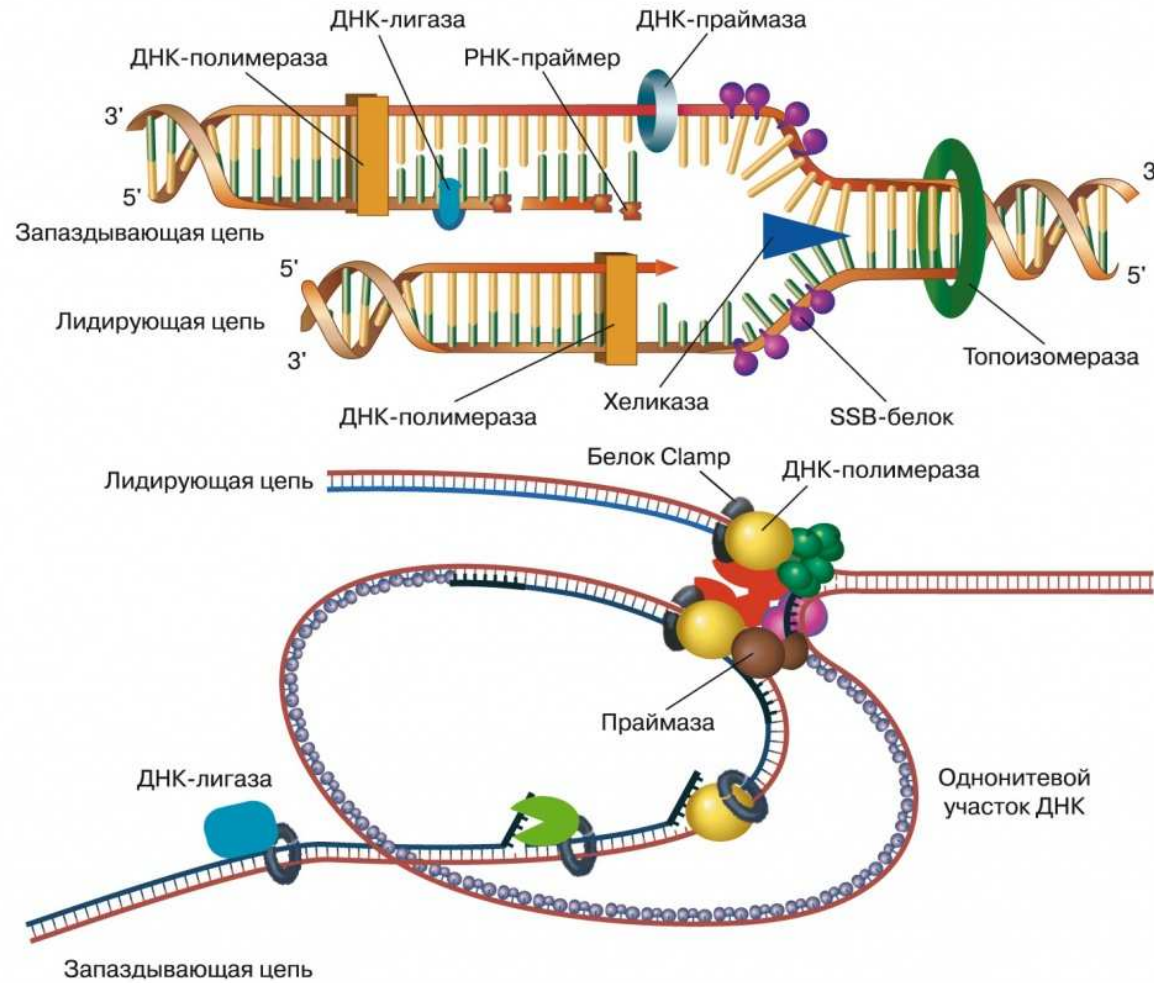

РЕПЛИКАЦІЯ ДНК *E. coli*

РЕПЛІКАЦІЯ ДНК

10

ДНК-полімераза 1

Репарація ДНК

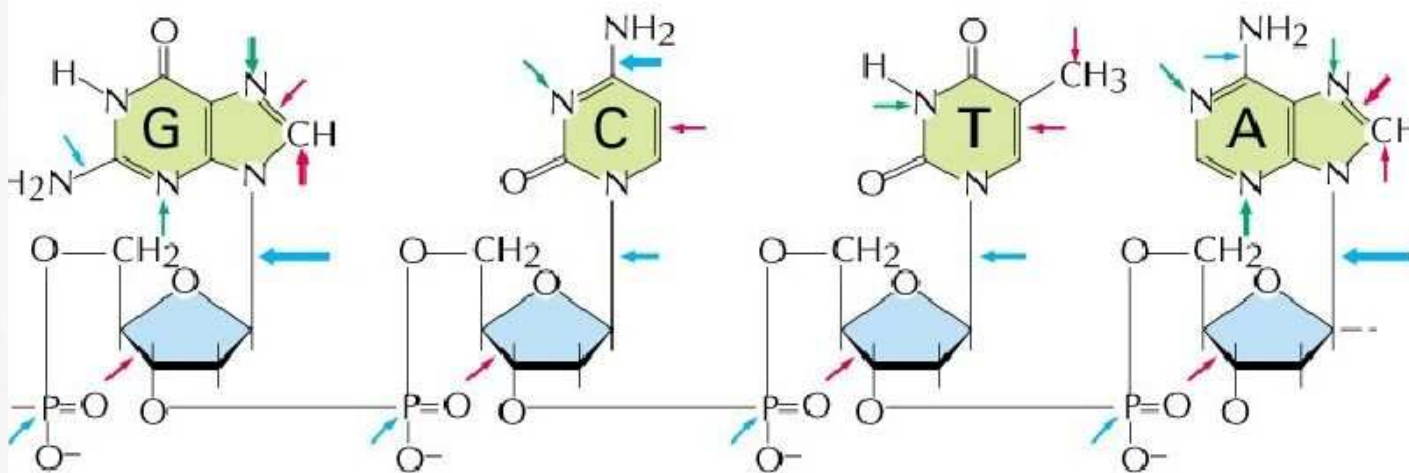
Джерела пошкоджень ДНК

- ✓ УФ-випромінювання
- ✓ Радіація
- ✓ Хімічні речовини
- ✓ Помилки реплікації ДНК
- ✓ Апуринізація - відщеплення азотистих основ від сахарофосфатного остову
- ✓ Дезамінування - відщеплення аміногрупи від азотистої основи

Основні типи пошкоджень ДНК

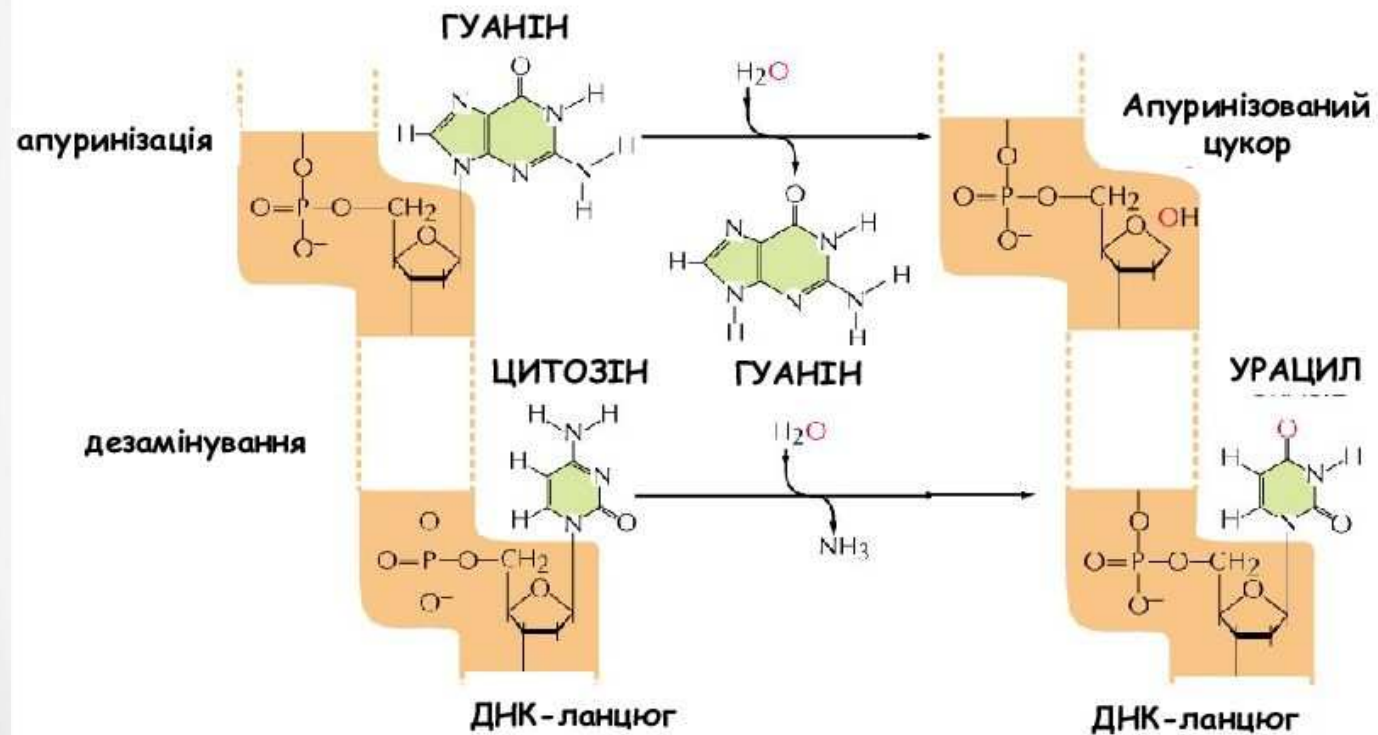
- ✓ Пошкодження одиночних нуклеотидів
- ✓ Пошкодження пари нуклеотидів
- ✓ Розрив ланцюга ДНК
- ✓ Утворення поперечних зшивок між основами одного ланцюга або різних ланцюгів ДНК

Спонтанні зміни в нуклеотидах

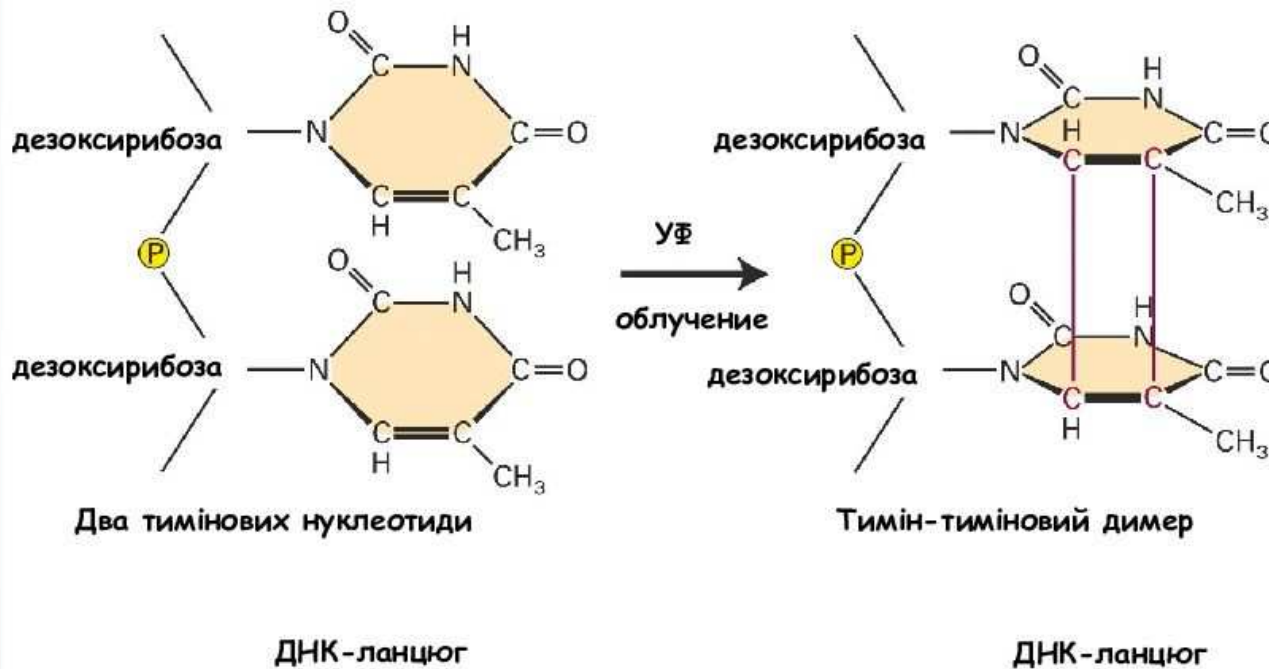

→ окиснення   → гідроліз   → метилювання

Апуринізація та дезамінування

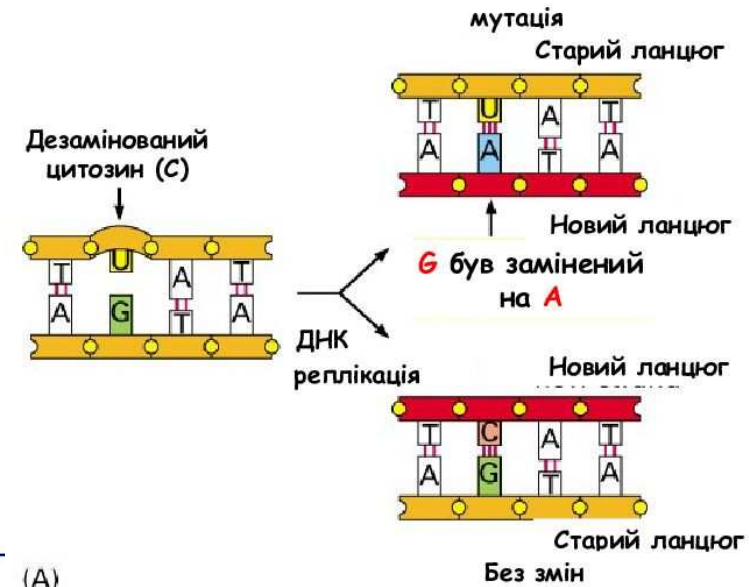

Утворення тимінового димеру

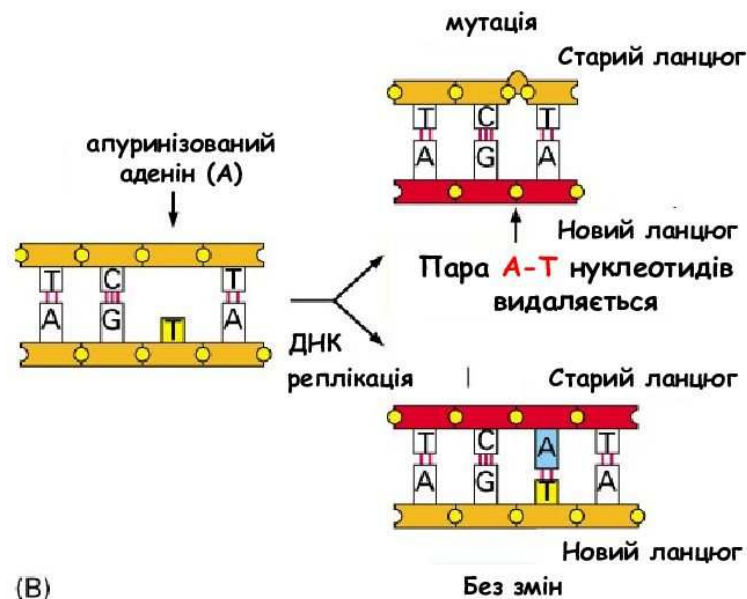

Передача мутації дочірнім молекулам ДНК

15

Передача мутації дочірнім молекулам ДНК

(A)

(B)

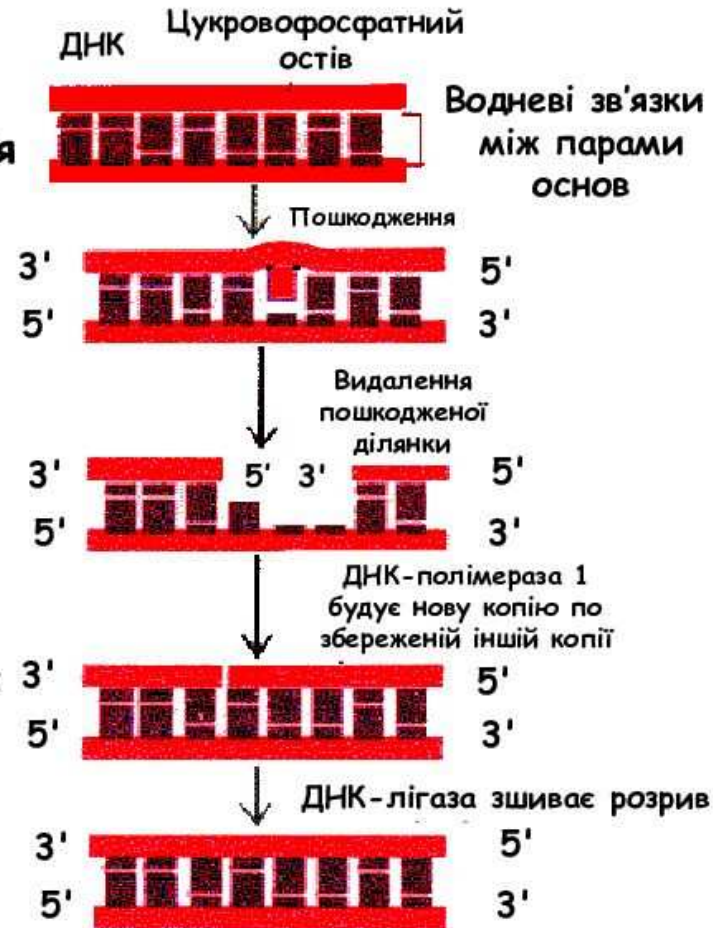
Етапи репарації ДНК

16

1) розпізнавання місця пошкодження та видалення його ДНК-репаруючими нуклеазами (гідролізують фосфодіестерні зв'язки між пошкодженими нуклеотидами та рештою частиною ДНК)

2) ДНК-полімераза 1 пов'язується з 3'-кінцем пошкодженої ДНК і комплементарно приєднує нуклеотиди по другому ланцюгу.

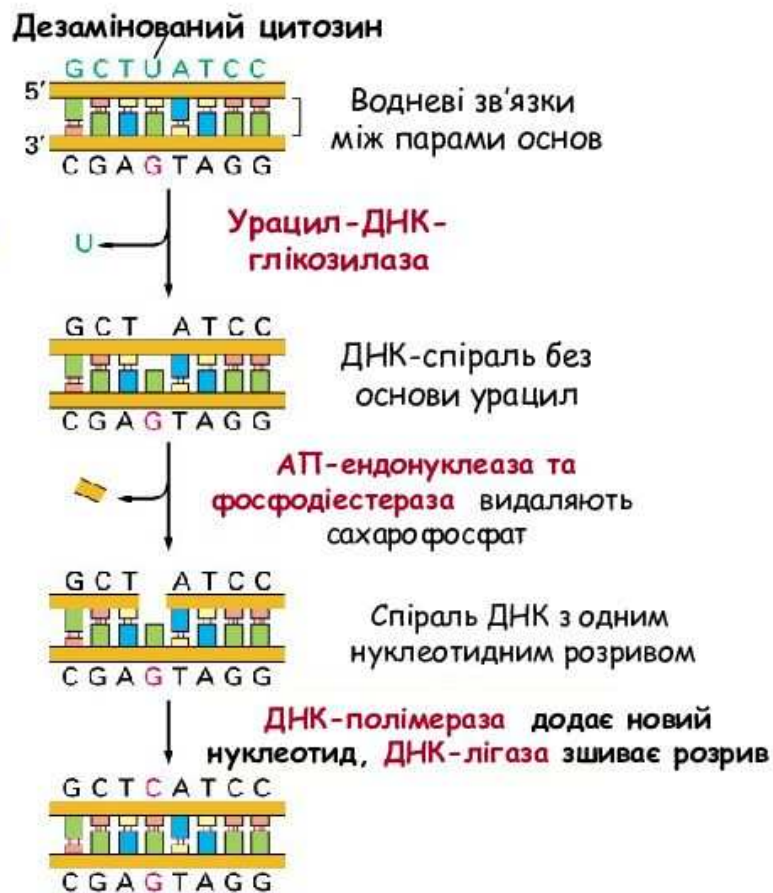
3) ДНК-лігаза зшиває ДНК.

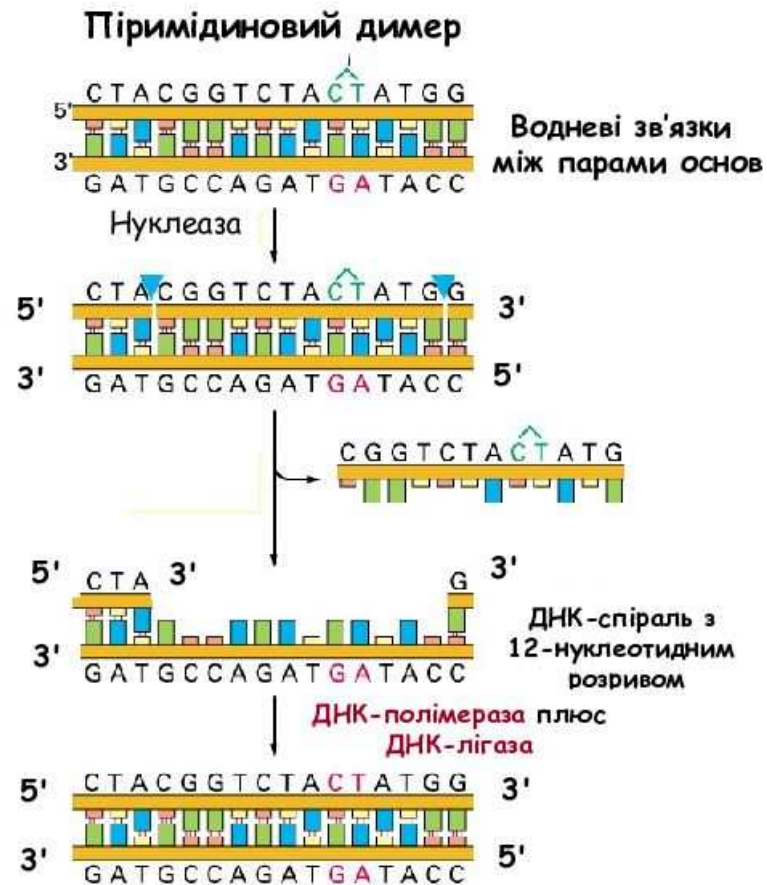
Репарація ДНК

Азотистоосновна ексцизійна репарація

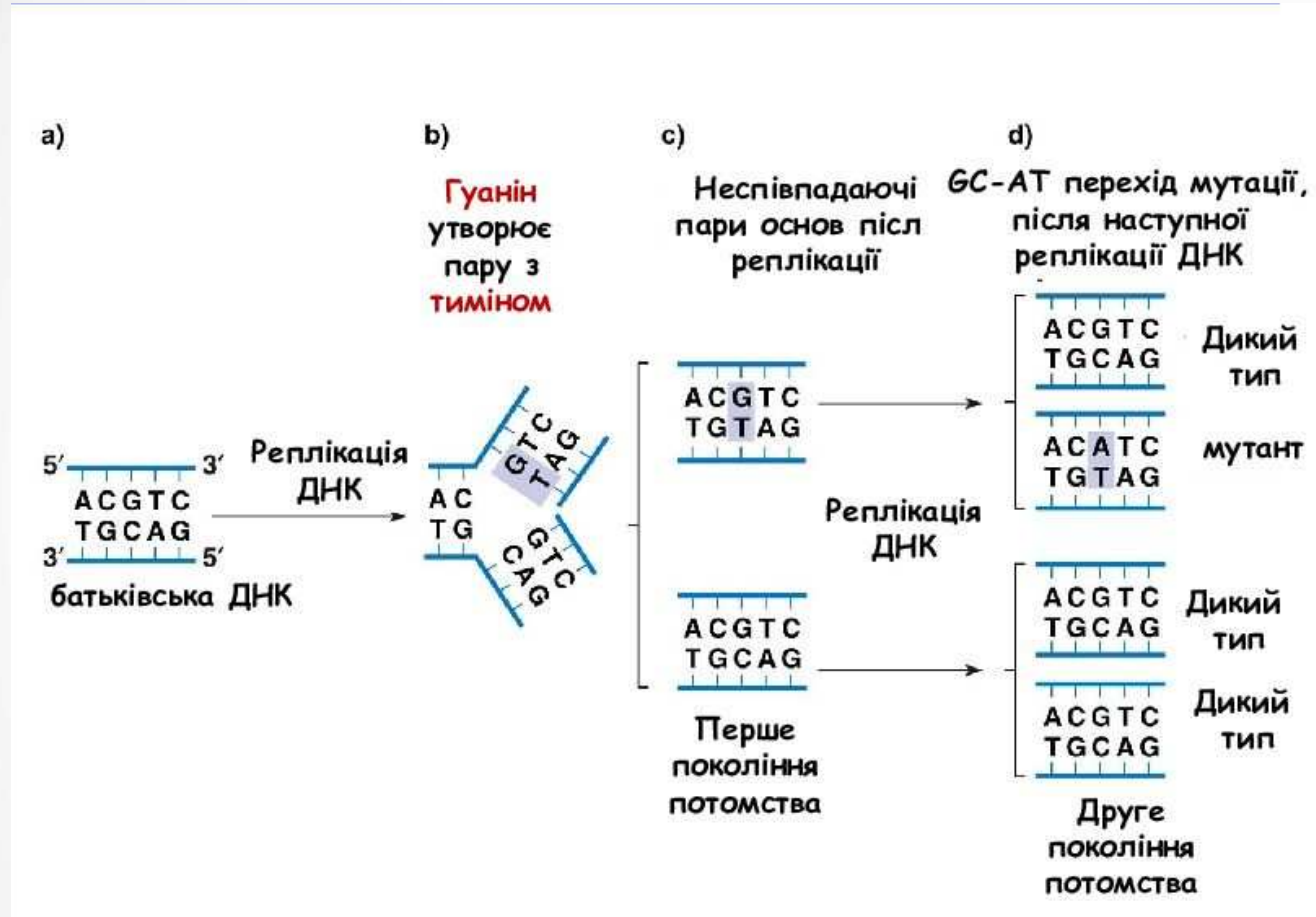

Репарація ДНК

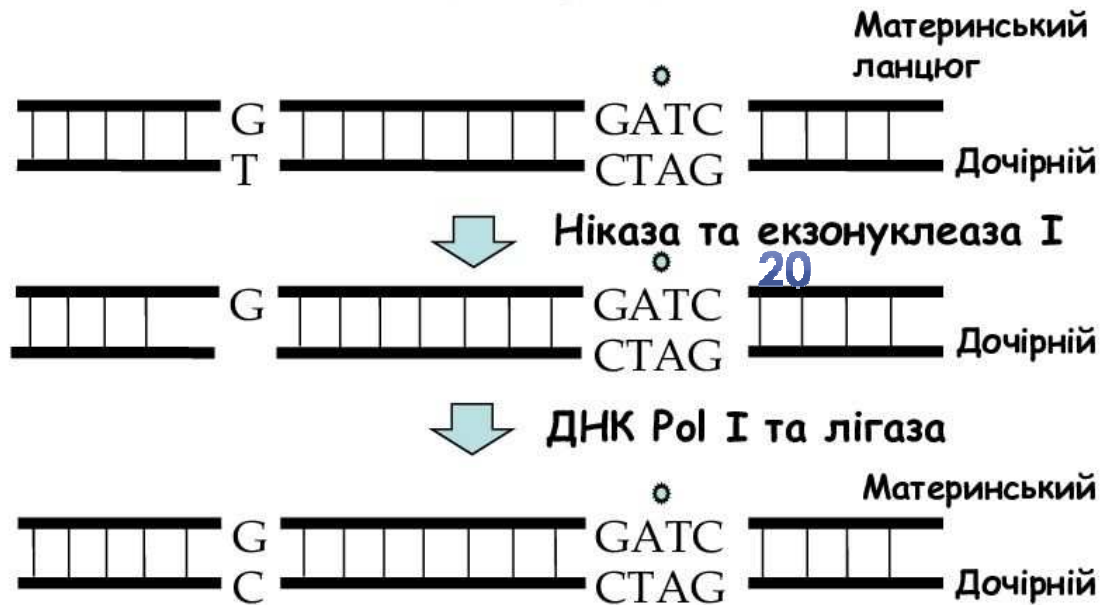
Нуклеотидна ексцизійна репарація

Система виникнення хибного спарювання

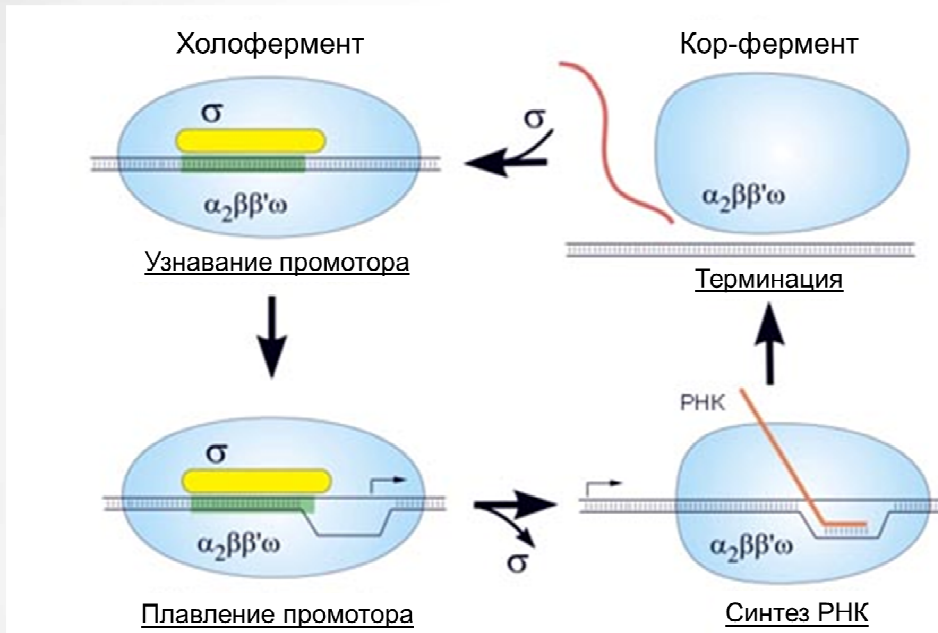

Репарація дочірнього ланцюга

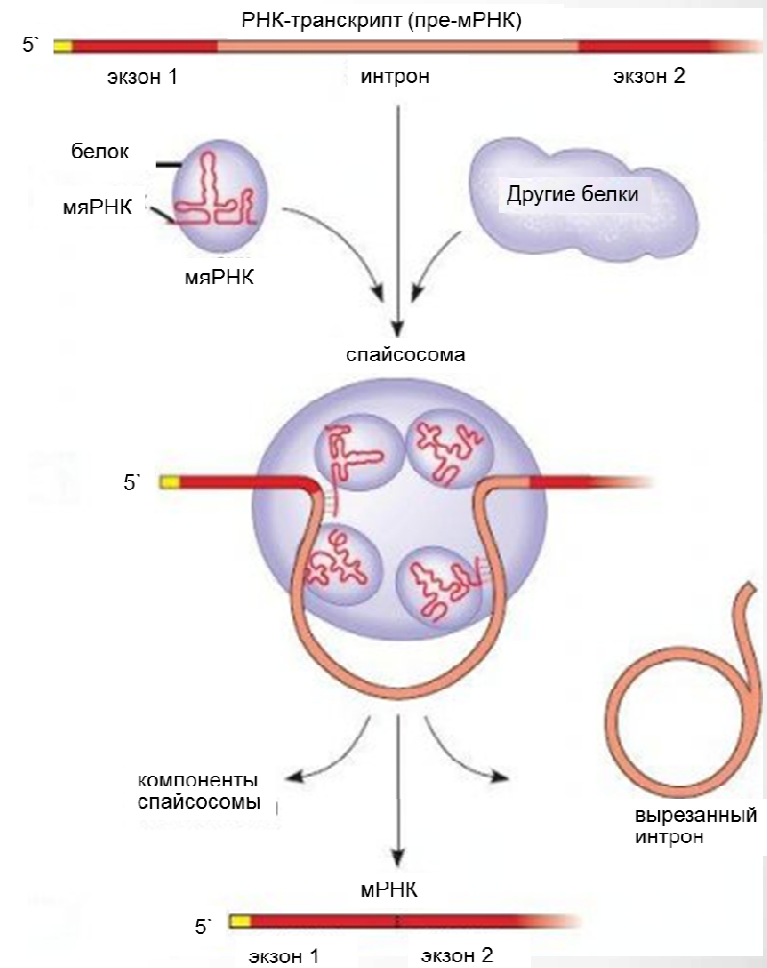

Матричний синтез РНК - транскрипція

Схема транскрипційного циклу

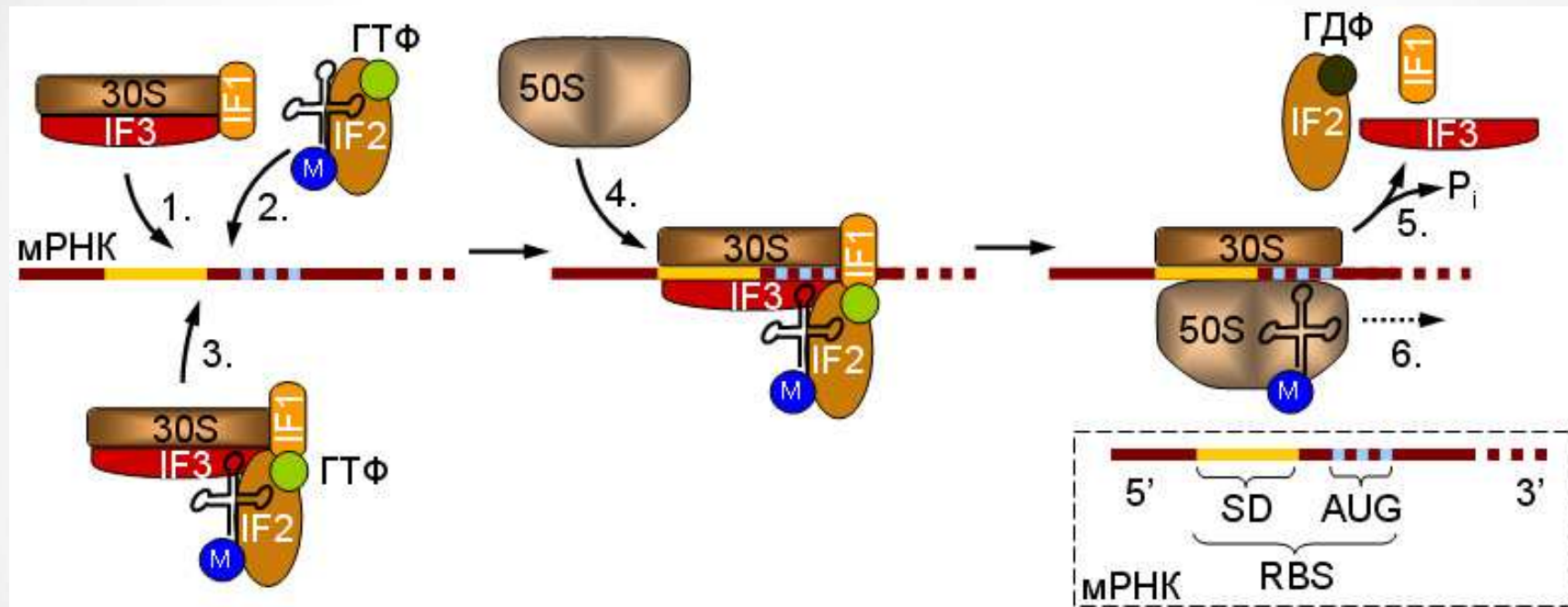

Утворення зрілої мРНК

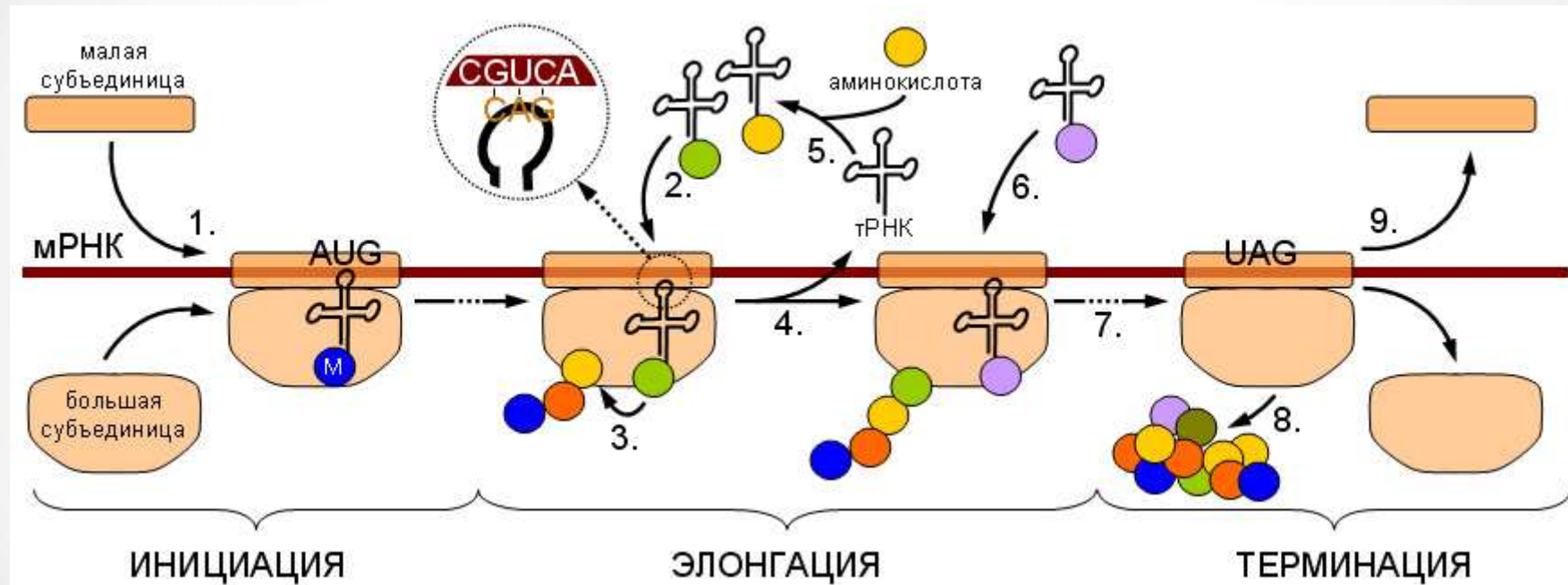
Біосинтез білку - трансляція

Ініціація трансляції у прокариот

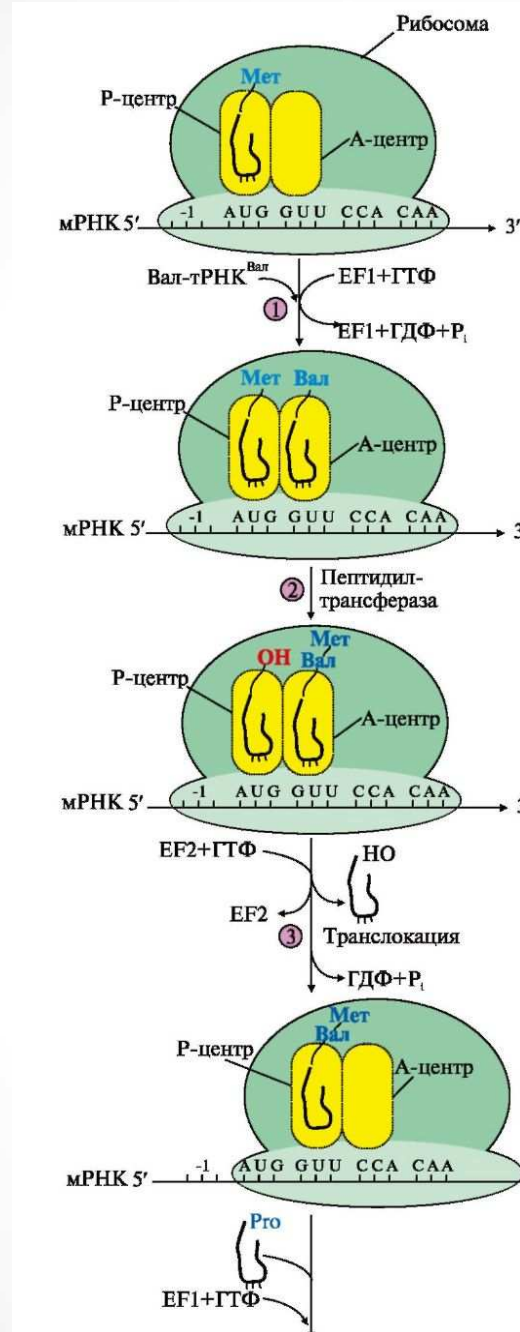

Трансляція

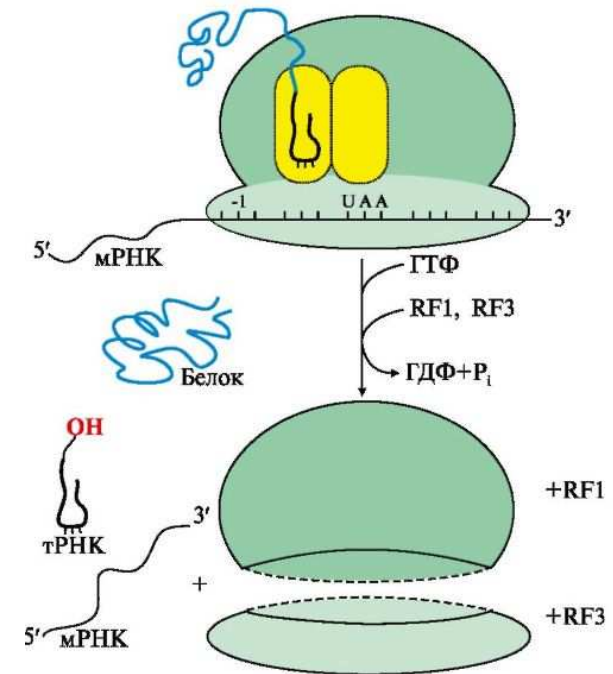
Загальна схема трансляції

Елонгація трансляції у прокаріот

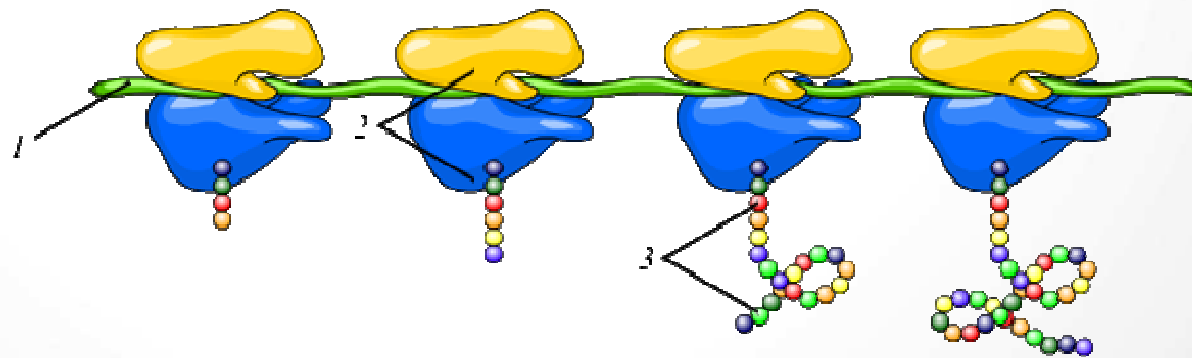
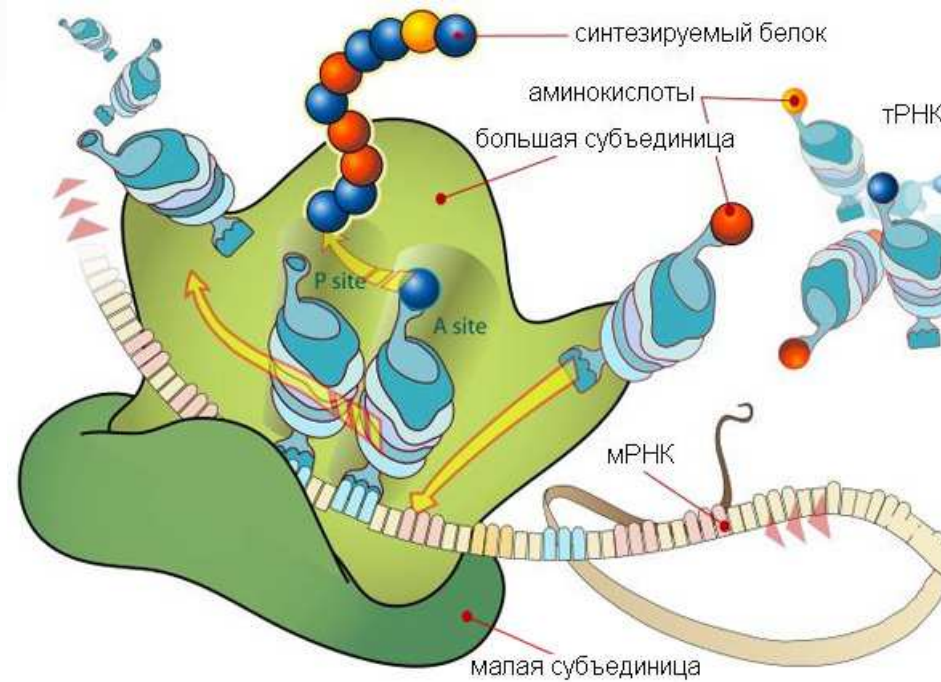
Термінація трансляції у прокаріот

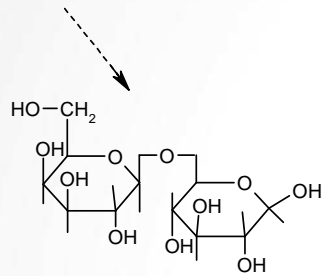
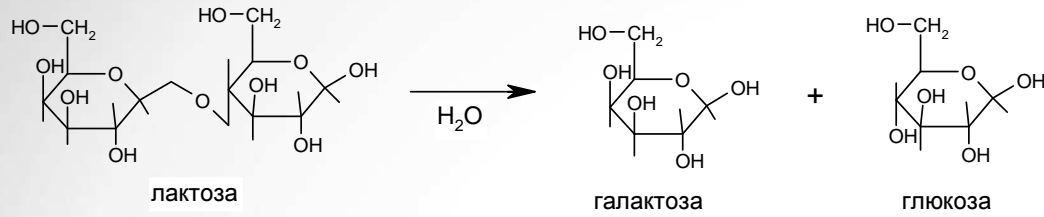
Трансляція

25

Полісома: 1 — іРНК, 2 — рибосома, 3 — поліпептид

Регуляція експресії генів у прокаріот

Ф. Жакоб
(1920-2013)

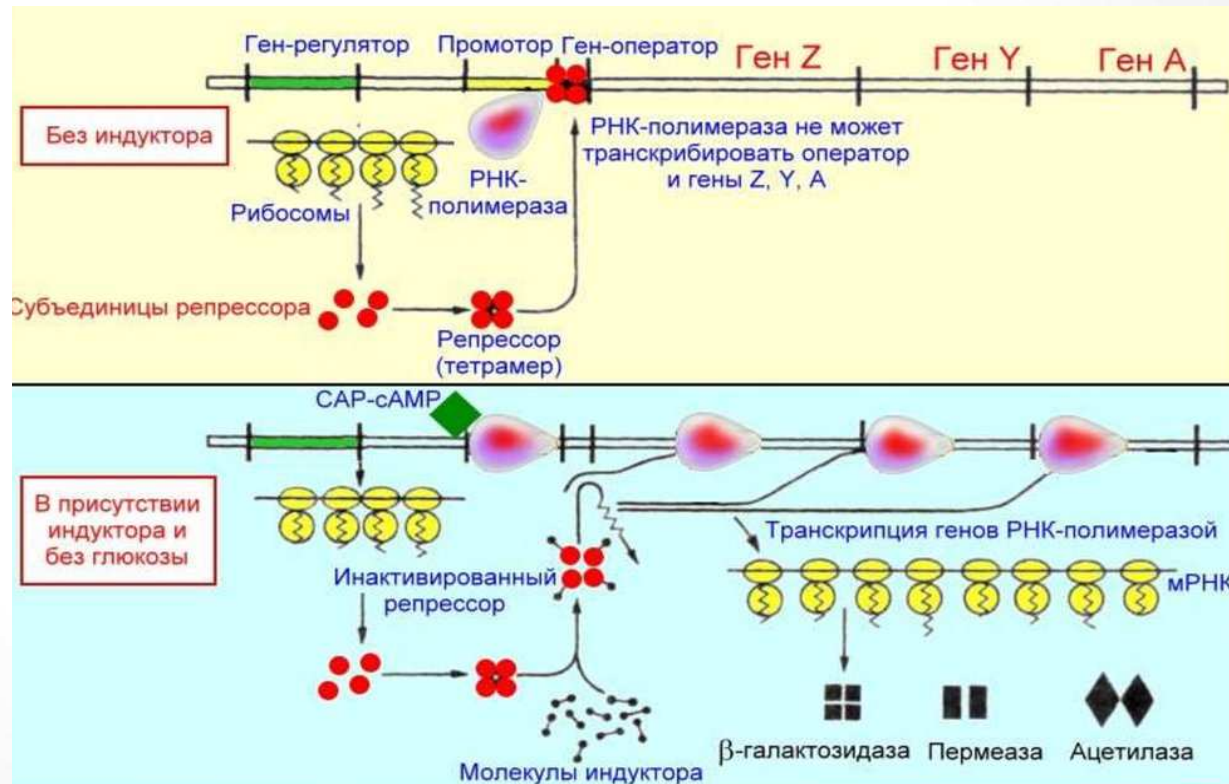
Ж. Моно
(1910-1976)

Структура і робота *lac*-оперону

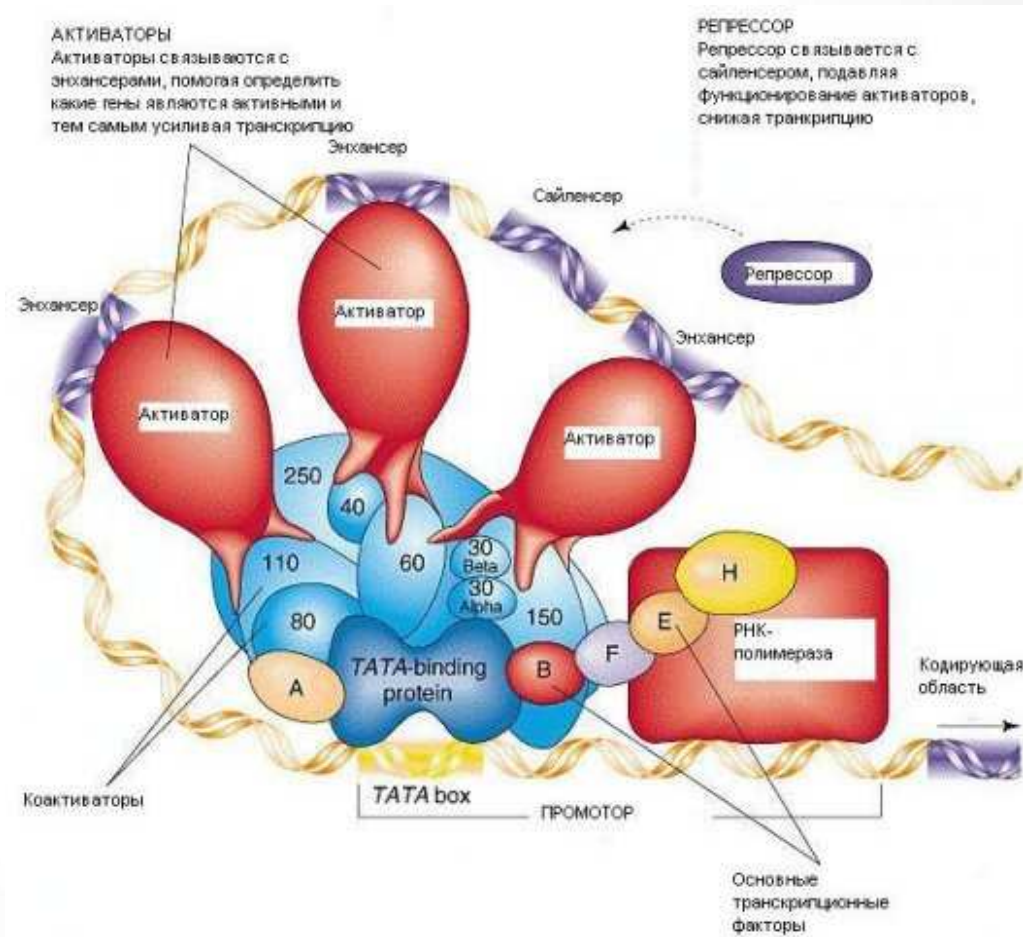
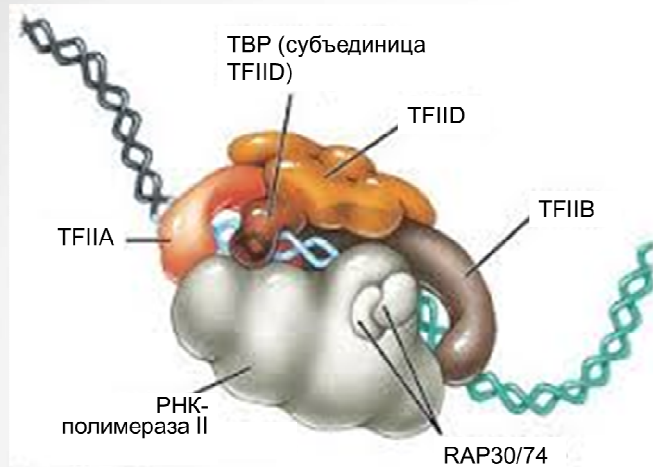
А. Львов
(1902-1994)

Нобелівська премія з фізіології та медицини 1965 р.

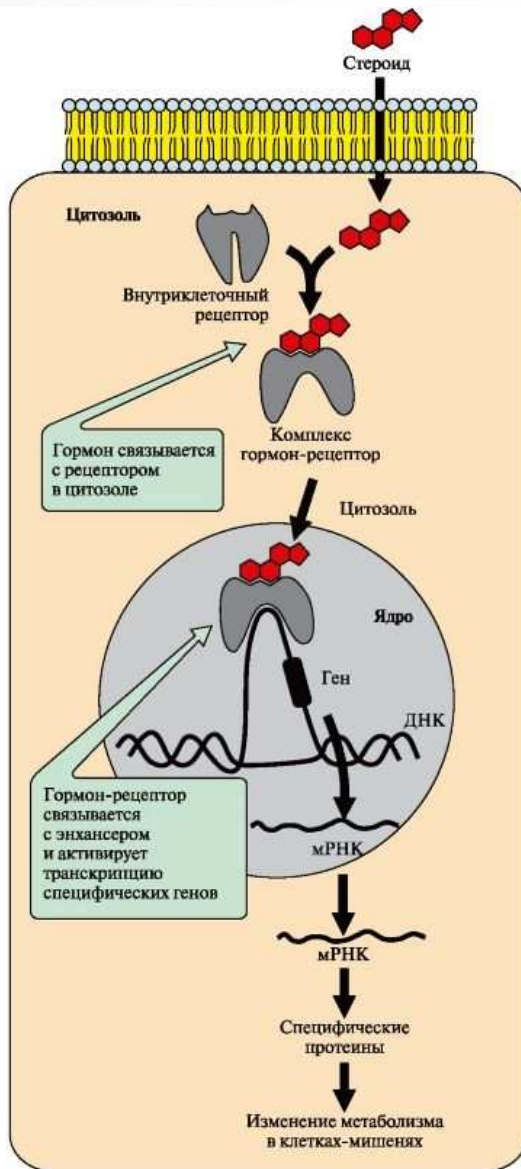
Регуляція експресії генів у еукаріот

Основний ініціаторний комплекс РНК-полімерази II

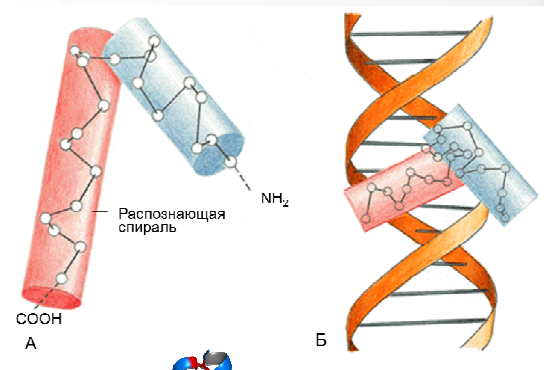

Схема зв'язування енхансерного (активаторного) білка з ділянкою ДНК, віддаленої від місця ініціації шляхом утворення петлі

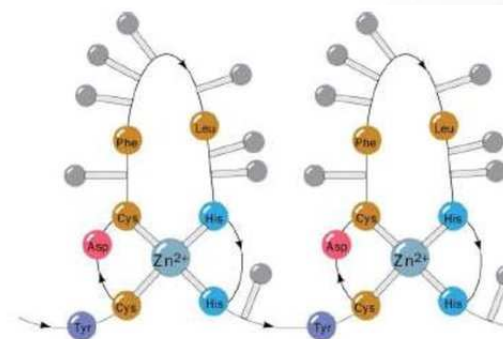
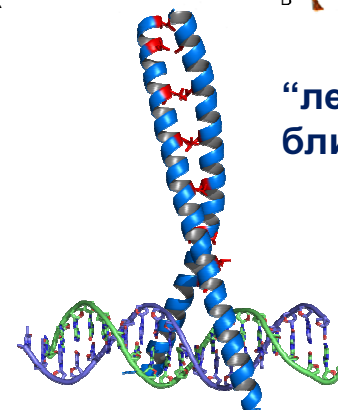
Схема активації транскрипції генів стероїдними гормонами

“Спираль-поворот-спираль”

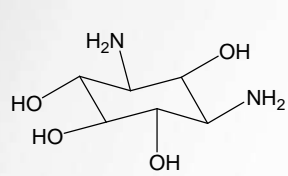

“лейцинова блискавка”

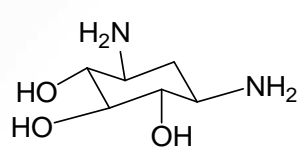

“цинкові пальці”

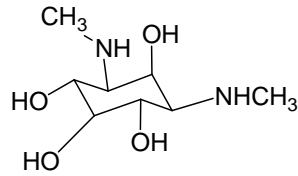
Антибактеріальні засоби. Антибіотики

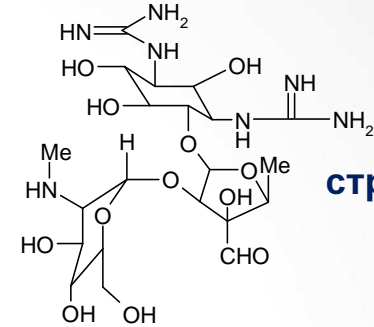
стрептамін

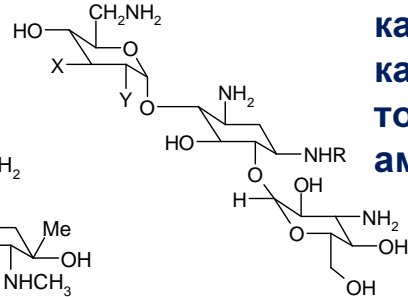
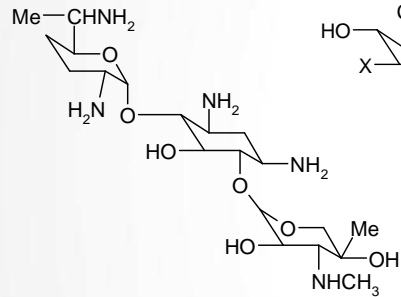
2-дезоксистрептамін

спектинамін

стрептоміцин

канаміцин А, X=Y=OH, R=H

канаміцин В, X=OH, Y=NH₂, R=H

торбаміцин, X=R=H, Y=NH₂

амікацин, X=Y=OH, R=COCH(OH)-CH₂-CH₂-NH₂ (L)

арбекацин

плазоміцин

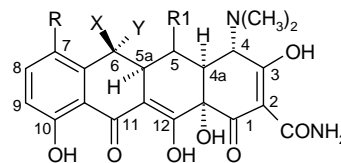

D10161

Тетраценові антибіотики

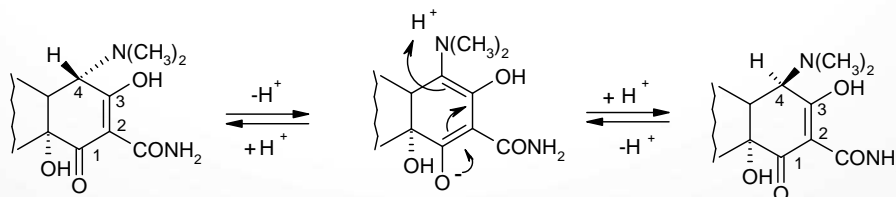
30

Тетрациклінові антибіотики

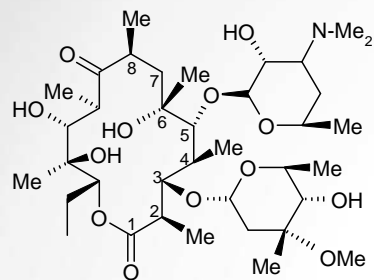

Назва	Замісники			
	R	R ¹	X	Y
Тетрациклін	H	H	OH	CH ₃
Хлортетрациклін	Cl	H	OH	CH ₃
Демехлорциклін	Cl	H	OH	H
Бромтетрациклін	Br	H	OH	CH ₃
Міноциклін	N(CH ₃) ₂	H	H	H
Санциклін	H	H	H	H
Окситетрациклін	H	OH	OH	CH ₃
Метациклін	H	OH	=CH ₂	-
Доксициклін	H	OH	H	CH ₃

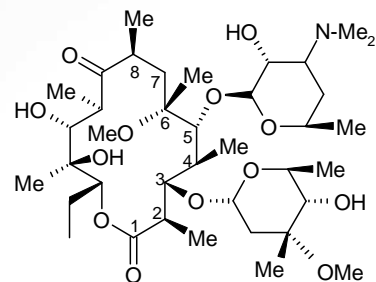
Епімеризація тетрациклінів

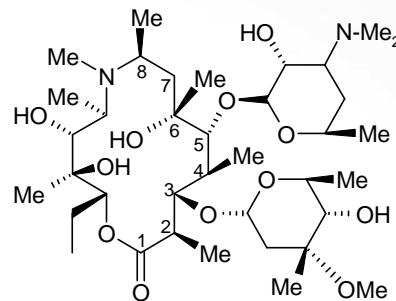
Макроліди

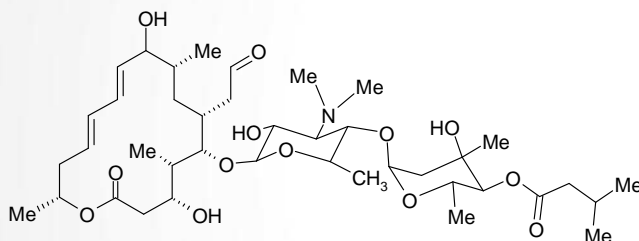
еритроміцин

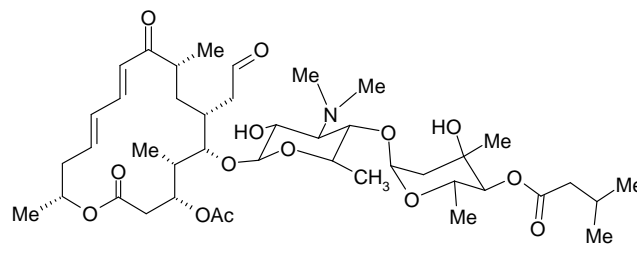
кларитроміцин

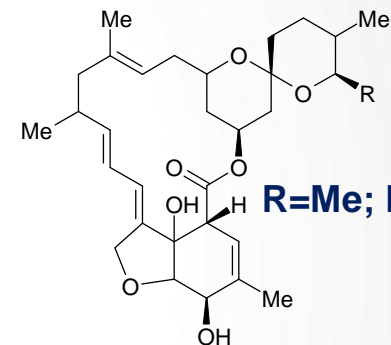
азитроміцин

лейкоміцин

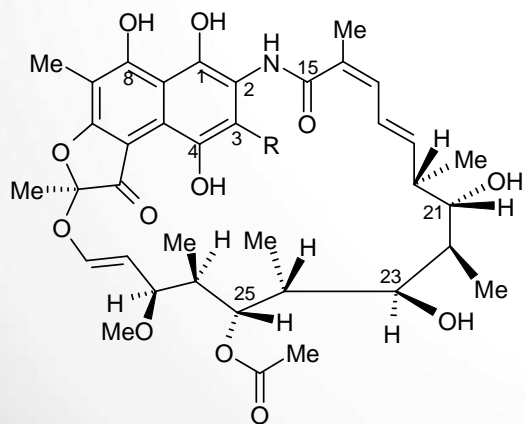

карбоміцин

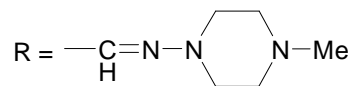
мільбеміцин

R=Me; Et; i-Pr

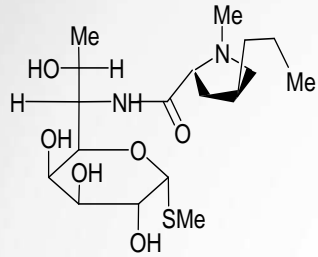

рифаміцин В, R=H

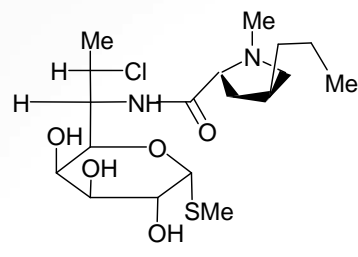
рифампіцин

Лінкозаміди

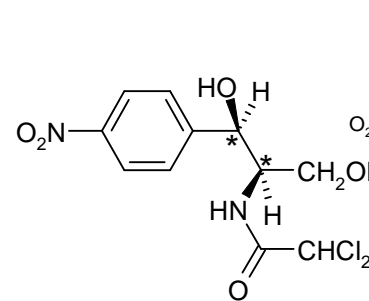

лінкоміцин

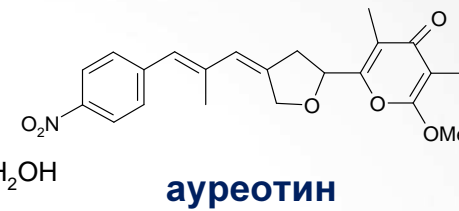

кліндаміцин

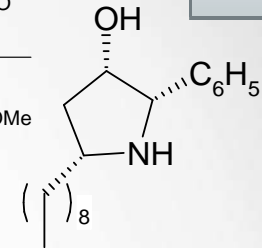
Різні антибіотики

хлорамфінікол

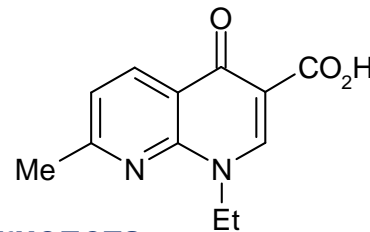
ауреотин

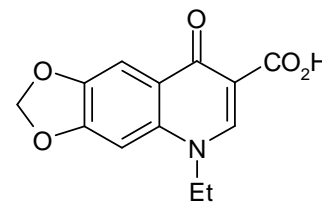
преусин

Антибактеріальні засоби – похідні хінолонкарбонових кислот

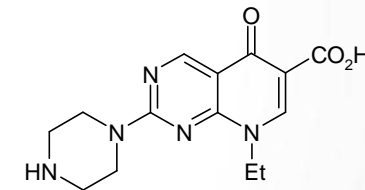
Засоби I покоління

налідиксова кислота

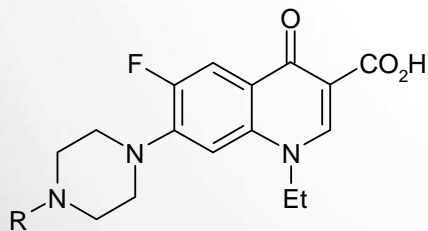

оксолінієва кислота

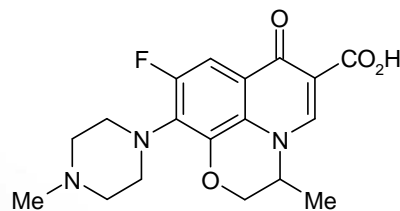
піпемідієва кислота

Засоби II покоління

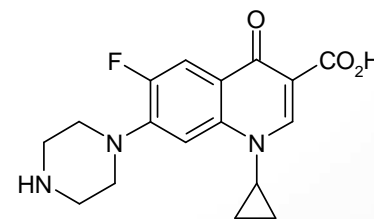

R = H, норфлксацин

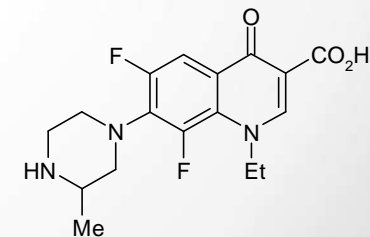
R = Me, пефлксацин

офлксацин

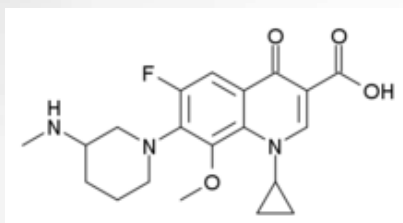
ципрофлксацин

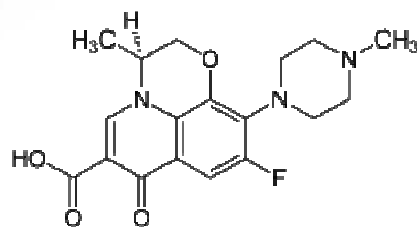
ломефлксацин

Засоби III покоління

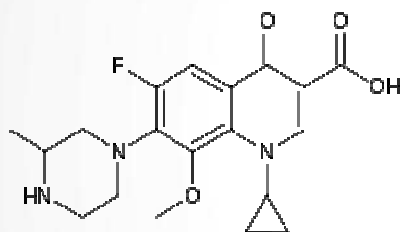

балофлоксацин

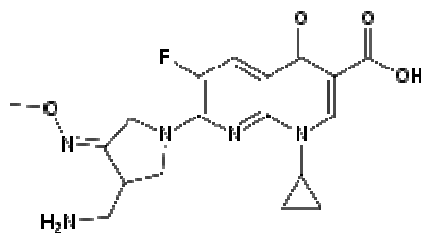

левофлоксацин

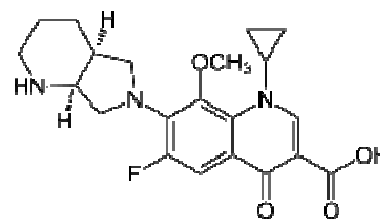
Засоби IV покоління

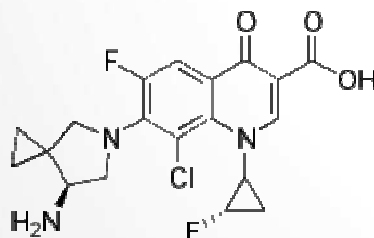
гатіфлоксацин

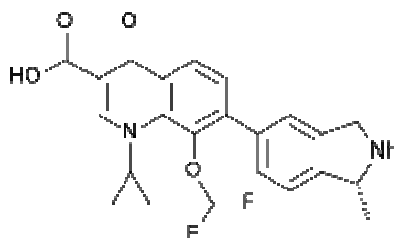
геміфлоксацин

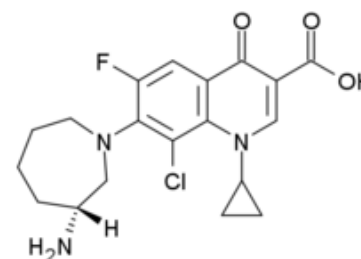
моксифлоксацин

сітафлоксацин

гареноксацин

бесифлоксацин

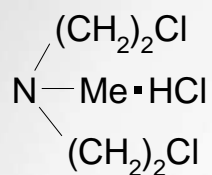
ПРОТИПУХЛИННІ ЗАСОБИ

34

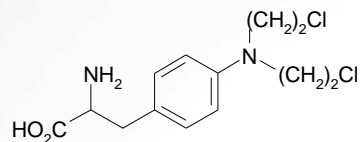
- Алкілюючі речовини – біс-(β -хлоретил)аміни, етиленаміни, алкілсульфонати, нітрососечовини, похідні метилгідразину, триазени;
- антиметаболіти – аналоги фолієвої кислоти, аналоги пуринів і піримідинів;
- речовини природного походження та їх напівсинтетичні похідні – антибіотики, алкалоїди, фенольні сполуки, таксани, ретиноїди;
- гормональні та гормоноподібні засоби (андрогени, естрогени, прогестіни) і антигормони (ципротерон, фінастерид, тамоксифен, естрамустин та ін.), інгібітори синтезу або секреції кортизолу (хлодитан, аміноглютетимід);
- ферменти (*L*-аспарагіназа), інгібітори ферментів (тирозинкіназ, гістонових деацетилаз та ін.);
- препарати різних хімічних груп – гідроксисечовина, антрацендіони, сполуки платини та ін.;
- моноклональні антитіла, імуномодулятори

Алкілюючі хімотерапевтичні засоби

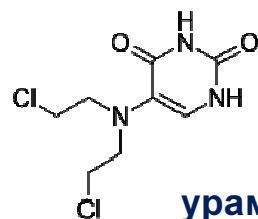
35

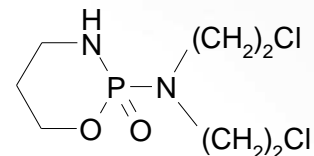
ембіхін

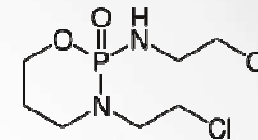
сарколізин

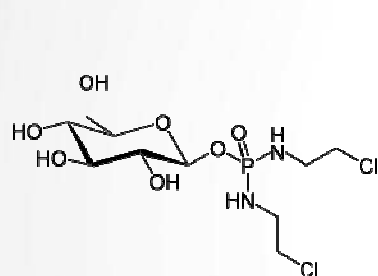
урамустін

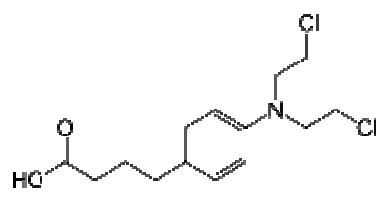
циклофосфамід

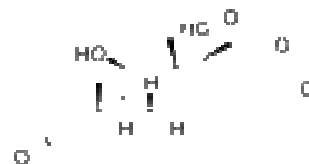
іфосфамід

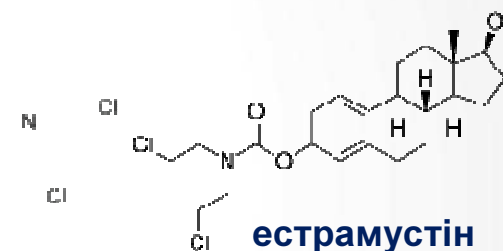
глюфосфамід

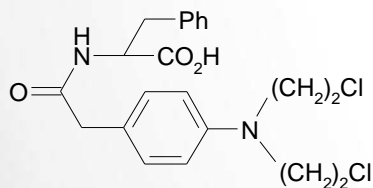
хлорамбуцил

преднімустін

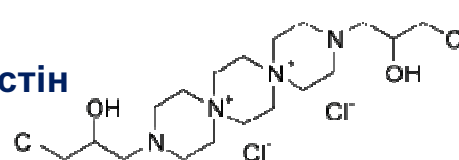
естрамустін

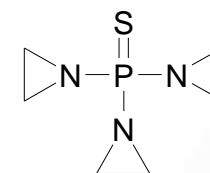
лофенал

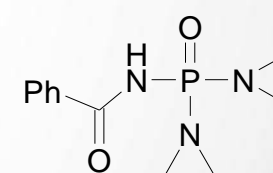
бендамустін

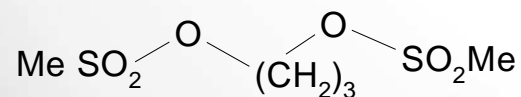
проспідин

тіофосфамід

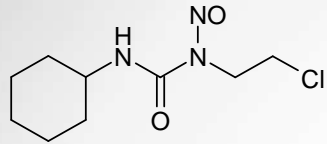

бензотеф

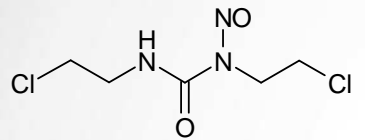

міелосан

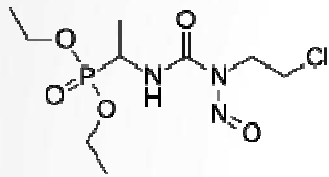
Активні електрофіли

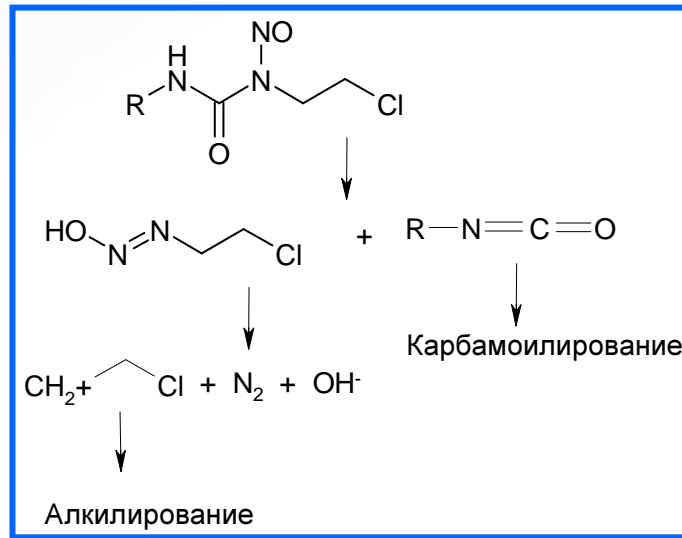
ломустін

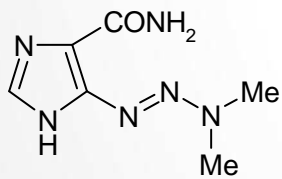
кармустін

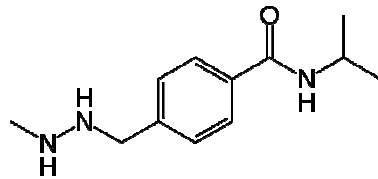
фотемустін

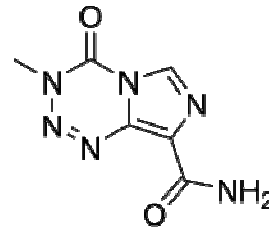
Некласичні алкілюючі засоби

дакарбазин

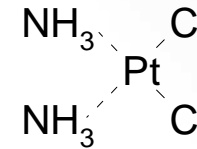
прокарбазин

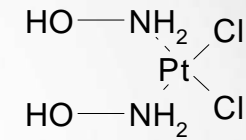
темозоломід

електрофіл CH_3N^{2+}

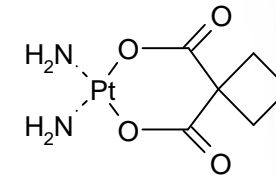
Препарати Pt

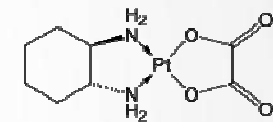
цисплатин

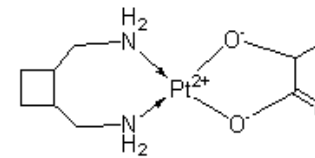
платин

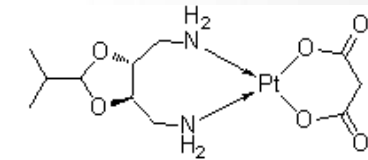
карбоплатин

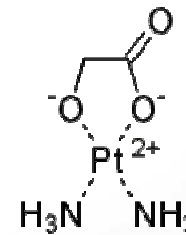
оксаліплатин

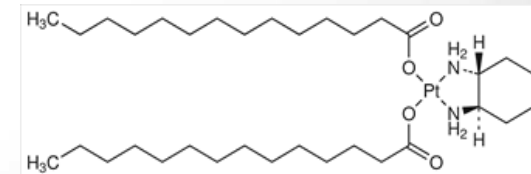
лобаплатин

гептаплатин

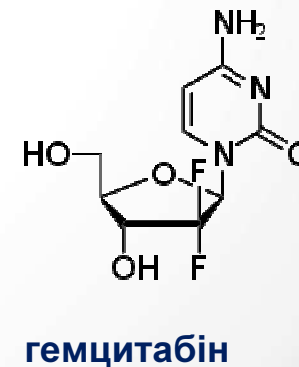
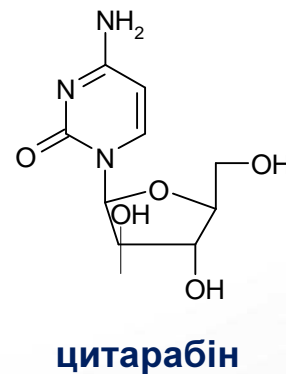
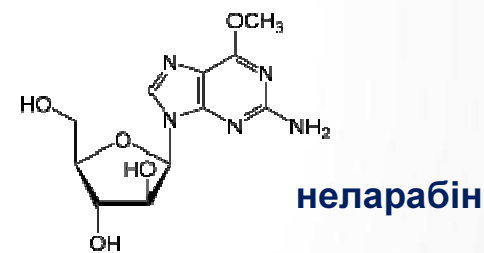
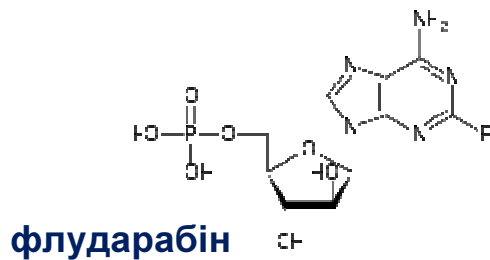
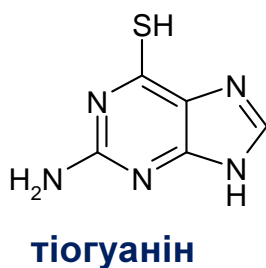
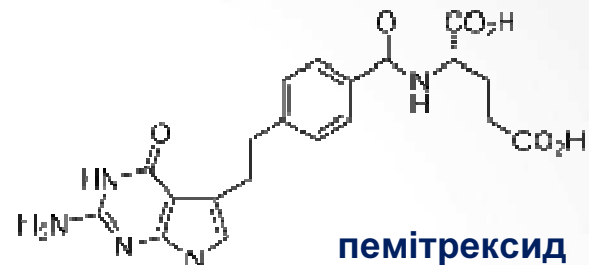
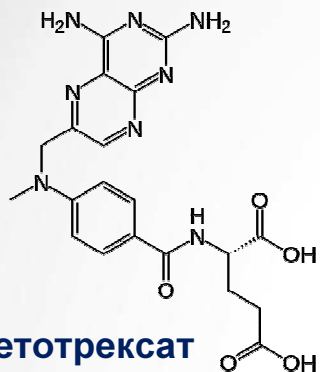

недаплатин

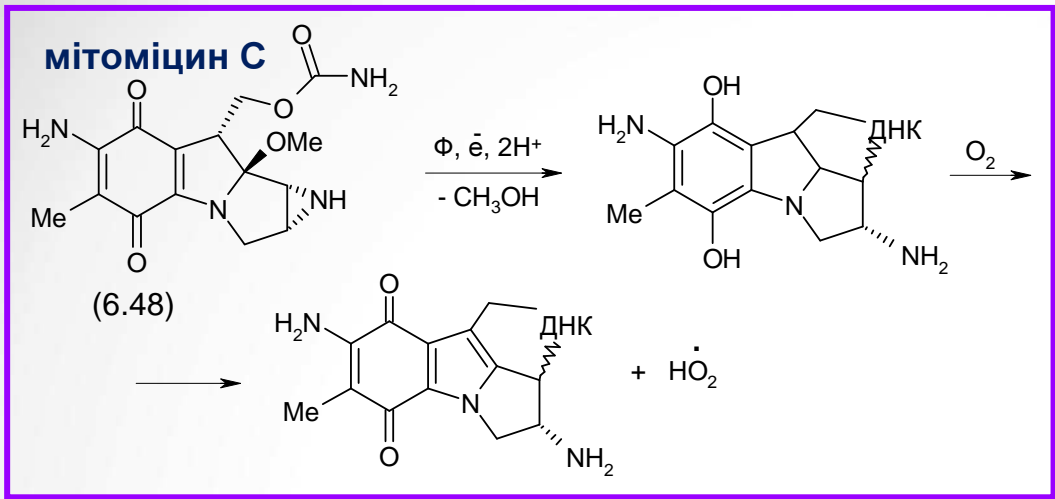

міріплатин

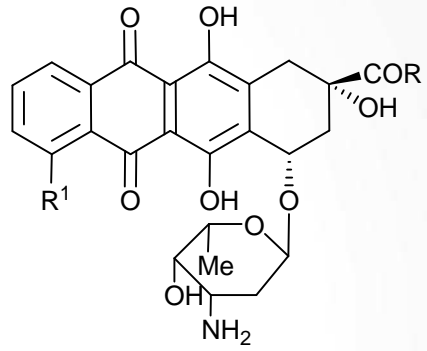
Антиметаболіти

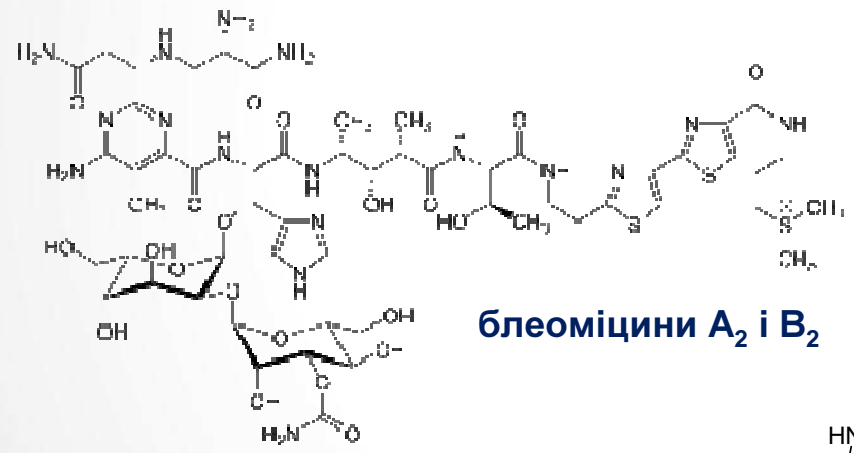
Протипухлинні антибіотики

брунеоміцин

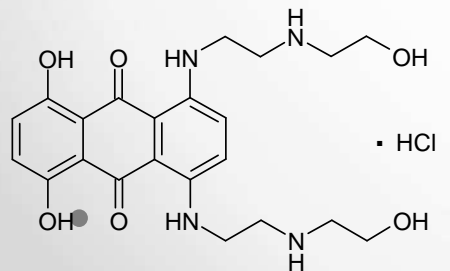

даунорубіцин $R = CH_3, R^1 = OCH_3$
доксорубіцин $R = CH_2OH, R^1 = OCH_3$
ідарубіцин $R = CH_3, R^1 = H$

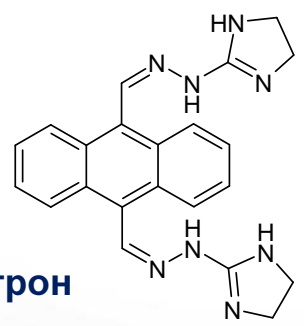

блеоміцини A₂ і B₂

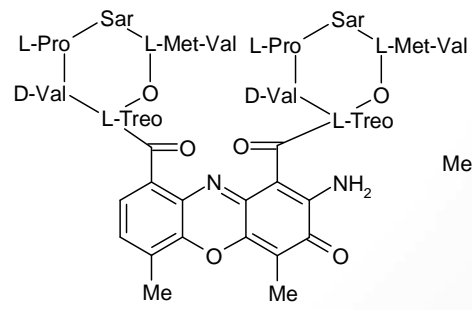
Синтетичні антрацени

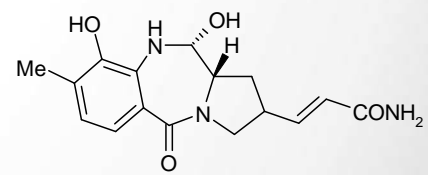
мітоксантрон

бісантрен

актіноміцин D

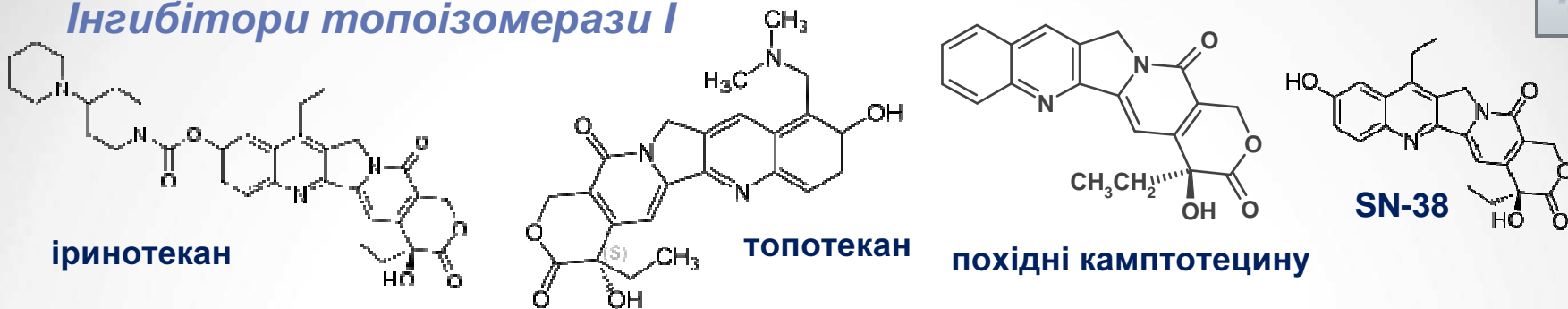

антраміцин

Інгібітори топоізомераз ДНК

39

Інгібітори топоізомераз I

Інгібітори топоізомераз II

Podophyllum peltatum

Інгібітори гістонових деацетилаз

